

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”**

Teză de doctorat

**Conducător științific:
Prof. univ. dr. VINCZE Enikő**

**Doctorand
HALLER István**

**Cluj-Napoca
2015**

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”

Sociologia relaționării față de lege — forme comportamentale de respectare și de eludare a legii

Cuvinte cheie: sociologie juridică, drept, comportament, socializare, educație, anturaj cultural, morală colectivă, control și sancțiune, sărăcie, traumă, teoria justiției procedurale

**Cluj-Napoca
2015**

CUPRINS

INTRODUCERE	4
1. NOȚIUNEA DE DREPT	6
2. FORME COMPORTAMENTALE DE RESPECTARE ȘI DE ELUDARE A LEGII	8
3. METODOLOGIE	9
3.1. ALEGEREA TEMELOR DE CERCETARE — CONSTRUCȚIA IPOTEZELOR POSIBILE	9
3.1.1. INTERPRETAREA NOȚIUNII DE DREPT.....	9
3.1.1.1. DREPTUL DE ORIGINE DIVINĂ	9
3.1.1.2. DREPTUL NATURAL	9
3.1.1.3. DREPTUL CA RĂSPUNS LA NEVOILE SOCIETĂȚII	9
3.1.1.4. DREPTUL CA ARMĂ COERCITIVĂ A UNUI STAT NEDREPT	9
3.1.2. MOTIVELE COMPORTAMENTULUI DE RESPECTARE ȘI DE ELUDARE A LEGII	10
3.1.2.1. TEORIA CONTROLULUI	10
3.1.2.2. TEORIA SOCIALIZĂRII	10
3.1.2.3. TEORIA DEPRIVĂRII	11
3.2. METODELE DE INVESTIGARE	11
3.2.1. STUDIUL DOCUMENTELOR	11
3.2.2. APLICARE DE CHESTIONARE	11
3.2.3. INTERVIURI.....	15
3.2.4. OBSERVAȚII, EXPERIMENTE	16
4. ANALIZA DATELOR, DISCUȚII.....	17
4.1. COMPORTAMENTUL INSTINCTUAL — ELEMENTUL GENETIC.....	17
4.2. COMPORTAMENTUL ÎNVĂȚAT	18
4.2.1. RELAȚIA DINTRE SOCIALIZARE ȘI COMPORTAMENTUL DE RESPECTAREA LEGII	19
4.2.2. EDUCAȚIA ȘI RESPECTAREA LEGII.....	21
4.2.3. ANTURAJUL CULTURAL	24
4.2.4. LEGISLAȚIA ȘI MODIFICAREA MORALEI COLECTIVE	25
4.3. COMPORTAMENTUL REZULTAT DIN EXPERIMENTARE	26
4.3.1. EFECTELE CONTROLULUI ȘI SANȚIUNII.....	26
4.3.2. SĂRĂCIA ȘI ELUDAREA LEGII	28
4.3.3. EFECTELE TRAUMELOR SUFERITE ÎN COPILĂRIE PRIVIND COMPORTAMENTUL DE RESPECTARE A LEGII.....	30
4.3.4. ÎNȚELEGEREA ROSTULUI PREVEDERILOR LEGALE	30
5. CONCLUZII	32
BIBLIOGRAFIE.....	35

INTRODUCERE

Încă de la nașterea sociologiei ca știință, infrafracționalitatea s-a aflat printre fenomenele studiate. Prin urmare se poate pune întrebarea: de ce este nevoie de un nou studiu privind acest domeniu?

Fenomenul nu este studiat doar de sociologie, ci și de alte ramuri ale științelor, cum ar fi biologia, psihologia sau criminologia. Chiar și în cadrul sociologiei există o mare varietate de școli care oferă răspunsuri contradictorii.

Este nevoie pe de o parte de o corelare a rezultatelor altor științe cu rezultatele sociologiei, pe de altă parte de o corelare a rezultatelor diferitelor școli sociologice.

Cercetările biologice au pus accentul pe observarea comportamentului animal (cu animale se pot face și experimente care nu pot fi realizate cu oameni, din motive morale) și pe activitatea hormonală a organismului uman.

Psihologii au analizat dezvoltarea moralității din copilărie și motivele comportamentului antisocial, între care au accentuat rolul unor factori biologici și facori sociali. S-au ocupat de modalitățile formării comportamentului, de latura rațională și irațională a alegerilor pe care le iau persoanele.

În centrul studiilor sociologice din domeniu de află comportamentul deviant. Teoria funcționalistă accentuează rolul diferențelor și al tensiunilor sociale; teoria conflictelor arată că aceste tensiuni sociale pot ajunge la devianța ca protest politic; teoria interacionistă consideră că etichetarea unor persoane ca fiind deviante transformă oamenii obișnuiți în devianți; teoria controlului solicită Statului control și intervenție (sanctiune) pentru menținerea formelor tradiționale de viață; teoria alegerii raționale susține că rezultatul previzibil al faptelor reprezintă motivele acțiunii sau inacțiunii; teoria justiției procedurale arată cât de importantă este încrederea societății în sistemul de justiție ca cetățenii să respecte legile și autoritățile.

Criminologia utilizează mai mult elementele stabilite de alte științe, în principiu simplificându-le și stereotipizându-le, stabilind relevanța unor factori cum ar fi mediul social, ereditatea, anturajul.

Având în vedere marea diversitate a interpretărilor privind comportamentul de respectare/nerespectare a legii, cercetarea are ca scop primordial verificarea validității teoriilor existente în societatea de România, găsirea punctelor comune între aceste teorii (elaborarea unei teorii mai complexe însumând teoriile care se verifică). Un alt scop

poate fi practic: înțelegând formele comportamentale de respectare și de eludare a legii, pot fi elaborate politici mai eficiente de prevenire a eludării legii.

Sunt dezvoltate o serie de întrebări de cercetare: de ce subiecții cercetării susțin anumite explicații despre respectarea și eludarea legii; de unde provin diferențele în modul în care ei explică aceste fenomene în funcție de poziția lor; care sunt motivele personale de a respecta sau de a eluda legea. Pentru a răspunde acestor întrebări, s-a utilizat o metodologie variată: au fost efectuate observații, au fost realizate interviuri și au fost completate chestionare, după care datele astfel obținute au fost prelucrate și interpretate în concordanță cu teoriile existente privind respectarea și eludarea legii.

Un alt scop al lucrării mele este unul practic: înțelegând formele comportamentale de respectare și de eludare a legii, pot fi elaborate politici mai eficiente de prevenire a eludării legii.

Necesitatea prevenirii eludării legii este extrem de evidentă: este instabilă o societate în care eludarea legii este comportamentul normal și respectarea legii comportamentul deviant, astfel riscă să ajungă într-un punct de la care întoarcerea nu se mai poate realiza prin ajustări mici, prin reformele periodice, necesare și normale în orice societate, ci doar prin măsuri radicale, care răscoală, tulbură societatea din rădăcini.

Având o experiență îndelungată de lucru în comunități defavorizate (de romi), totodată activând în domeniul combaterii discriminării, există și o motivație personală de a găsi răspuns la întrebarea dacă stereotipurile existente, ferma convingere că cei lipsiți de educație și de un loc de muncă sunt infractori, afectează sau nu modul în care diferitele categorii de persoane sunt cercetate penal și ulterior condamnate. Infracționalitatea este o construcție socială, opinia publică tinde să asocieze infractorul cu sărăcia, educația redusă, lipsa de ocupație etc. Astfel categoriile sociale privilegiate devin privilegiate și din punctul de vedere al responsabilității penale.

Tematica a fost impulsionată și de o situație inedită: de ce populația acceptă un prim ministru care și-a creat un doctorat din plagiat? O serie de întrebări similare pot fi formulate: de ce primarii sau parlamentarii condamnați se bucură în continuare de simpatia alegătorilor? Cea mai recentă din această serie: cum e posibil ca populația unui sat să se solidarizeze cu un grup de violatori? Din aceste întrebări s-a formulat una mai generală: societatea românească este capabilă să înțeleagă modul în care trebuie să funcționeze o comunitate umană, prin acceptarea și respectarea unor reguli care la nivelul statului sunt legile?

1. NOȚIUNEA DE DREPT

În interpretarea teologică legile, atât cele ale naturii cât și cele ale societății umane, au origine divină. Astfel legiuitorii și judecătorii nu trebuie să facă altceva decât să studieze religia, dogmatica, și să se supună acestora.

Și unele dintre școlile filozofice tind spre această interpretare, chiar și moderne, cum ar fi transcendentalismul.

Încă în antichitate au apărut însă concepții conform cărora legile statului urmăresc interesele celor care conduc statul, ei sunt în măsură să definească legile, fără să găsească înțelegere din partea celor conduși, care nu pot înțelege interesele supreme ale societății. Aceste interese nu au legături cu morala. Legea, chiar dacă este concepută ca fiind nedreaptă, trebuie respectată, conform interesului superior al comunității față de interesul inferior al individului. Prin urmare legile pot fi deduse din interesele societății sau mai degrabă din interesele celor care conduc societatea.

Iluminismul a introdus un element nou în interpretarea dreptului. Natura a înzestrat omul cu morală, ce trebuie să formeze baza legislației. Astfel legea nu trebuie să fie ceva dat din afară, de Dumnezeu sau de cei care dețin puterea în stat și aplicată cu forța, ci ar trebui să fie ceva intern, însușit de toți oamenii care, fiind raționali, o vor respecta. Există unele reveniri la caracterul divin al dreptului natural, pe considerentul că morala depinde de natura omului, dar la urma urmei provine tot de la Dumnezeu. În concepția dreptului natural legile pot fi deduse din analiza omului, ca ființă morală, care are anumite nevoi. Unii au presupus că astfel legile vor deveni ca și matematica, raționale și aplicabile fără echivoc. Pentru a evita abuzurile, puterea statului trebuie împărțită în putere legislativă, executivă și judecătorească, prevenind astfel revenirea la situația în care legea ar urma doar interesele unei puteri depline.

În perioada iluministă s-a dezvoltat ideea conform căreia legea nu provine din morală, ci din contră, legea este cea care modifică morala conform necesităților societății.

Iluminismul a interpretat legea ca și pe o morală a societății, față de morala individuală. Coexistența indivizilor, relaționarea dintre ei conduce la formarea acestei morale colective, la care putem ajunge studiind societatea.

Tot în perioada iluminismului a apărut ideea conform căreia legile, urmărind interesele puterii, pot fi sau chiar trebuie eludate. Ulterior anarhismul a dezvoltat această

poziție, opunându-se în general legilor, mai mult, considerând încălcarea legii ca fiind o virtute a omului nesupus și liber. În mod similar a interpretat și marxismul legislația burgheză. Ambele ideologii au considerat că din momentul în care se restabilește dreptatea nu va mai fi nevoie nici de legi nici de autorități de impunere.

Pozitivismul a combinat mai multe elemente, afirmând că există o Ordine la care este supusă tot ceea ce există (ca la divinitate), a recunoscut rolul moralei individuale dar a susținut ideea că interesele societății sunt supreme, prin urmare omul trebuie transformat în așa fel încât să corespundă acestor idei, morala colectivă fiind însușită ca morală individuală. Studiind societatea, putem afla Ordinea, de unde aflăm în ce sens e nevoie de transformarea omului.

Interpretarea juridică a ținut pasul cu interpretările teologice și filozofice. La început adept al interpretării teologice, a trecut la teoria dreptului natural, inițial bazându-se mai mult pe teoria originii divine a moralei individuale, ca fundament al dreptului natural.

Pozitivismul juridic a rupt legătura dintre morală și lege, considerând că legea este un dat, format de societate, iar știința dreptului nu poate analiza nici legătura cu morala nici legătura cu politica.

Interpretatismul s-a bazat pe ideea filozofică conform căreia există o morală a societății, reflectată prin legislație.

Privind sistemul sancționator, unii au pus accentul pe rolul opiniei publice, alții au evidențiat în special rolul justiției. În mod similar, unii au considerat că primordial este acceptarea legilor, alții au considerat că legile trebuie impuse.

Atât filozofia cât și științele juridice au pus în discuție caracterul universal contra caracterului cultural al legilor. Antropologia este aceea ramură a științei care a analizat în detaliu această problematică. Constatând că normele juridice își au bazele în obiceiuri, cu o mare variație culturală, antropologia recunoaște relativismul legilor. Totuși, constată că cel puțin unele elemente ale drepturilor omului sunt universale (cum ar fi egalitatea dintre femei și bărbați), iar culturile care sunt în contradicție cu aceste principii universale sunt în schimbare, tind spre acceptarea lor.

2. FORME COMPORTAMENTALE DE RESPECTARE ȘI DE ELUDARE A LEGII

În lumina interpretării etologice se poate afirma că există o relație strânsă între comportamentul de eludare a regulilor și: scăderea rolului de supraveghetor al liderului grupului, modificarea comunității tradiționale, schimbările bruște în comunitate, lipsa socializării. Comportamentul submisiv care acceptă dominanța favorizează respectarea legii. Sistemul de reguli acceptat de un grup poate fi încălcat în numele unui alt sistem de reguli, considerat a fi superior.

Cercetările biologice au arătat că la baza unor comportamente cum este comportamentul agresiv se află activitatea hormonală a organismului, ce poate fi influențat de factori externi, sociali.

Interpretarea psihologică s-a dezvoltat pe o direcție similară. A considerat că moralitatea se dezvoltă treptat din copilărie, nu toate persoanele ajungând la nivelul însușirii interne a regulilor. Comportamentul antisocial poate avea la bază factori biologici, dar declanșarea acestui comportament se datorează unor factori sociali, mediului în care un copil crește sau în care ajunge un adult. Unii psihologi accentuează importanța întăririi prin recompensă. Valorile se formează prin experiențele trăite în căutarea bunăstării încă din copilărie. Alții consideră că alegerile sunt iraționale, omul cade victimă unor factori care împiedică atingerea scopului urmărit prin cunoștințele persoanei decidente. În această interpretare acceptarea valorilor comunității, a obiceiurilor, legilor, autorităților este de multe ori o alegere irațională. Alții au evidențiat că ceea ce pare irațional (cum ar fi sancționarea altruistă) la nivelul individului, devine o necesitate pentru integritatea comunității umane.

Sociologia a dezvoltat o serie de teorii privind comportamentul deviant. Unele accentuează rolul diferențelor și al tensiunilor sociale (teoria funcționalistă), care poate ajunge la o devianță ca protest politic (teoria conflictelor) altele rolul etichetării, care transformă oamenii obișnuiți în devianți (teoria interacționistă) sau lipsa unei intervenții statale inclusiv privind menținerea formelor tradiționale de viață (teoria controlului). A fost analizată și motivația dată de rezultatul previzibil (teoria alegerii raționale). Teoria justiției procedurale arată cât de importantă este încrederea societății în sistemul de justiție, întrucât astfel există un control eficient din partea societății, nu doar din partea autorităților.

Criminologia a analizat factori cum ar fi mediul social, ereditatea, anturajul.

3. METODOLOGIE

3.1. ALEGEREA TEMELOR DE CERCETARE — CONSTRUCȚIA IPOTEZELOR POSIBILE

3.1.1. INTERPRETAREA NOȚIUNII DE DREPT

3.1.1.1. DREPTUL DE ORIGINE DIVINĂ

Atât teologia, cât și unele curente ale filozofiei și științei dreptului consideră că dreptul este de origine divină, astfel legislația este sau ar trebui să fie în conformitate cu percepțele religioase.

3.1.1.2. DREPTUL NATURAL

Unele curente filozofice și ale științei dreptului consideră că dreptul izvorește din natura omului, din calitatea lui de ființă morală, astfel legile necesare și acceptabile pot fi deduse din studierea omului și a moralității sale.

3.1.1.3. DREPTUL CA RĂSPUNS LA NEVOILE SOCIETĂȚII

Conform acestei teorii, dezvoltate atât de filozofi cât și de juriști, nu există o legătură relevantă între legislație și morală, dreptul este menit să ofere soluții de menținere a unei colectivități de oameni. Astfel legile bune pot fi deduse din analiza nevoilor societății și nu din analiza nevoilor indivizilor care o compun.

3.1.1.4. DREPTUL CA ARMĂ COERCITIVĂ A UNUI STAT NEDREPT

Dezvoltat de anarhiști și marxiști, teoria se bazează pe constatarea că oamenii trăiesc într-o societate profund nedreaptă, care menține privilegiile și inechitățile prin legi. Prin urmare legile nu trebuie respectate, cei care sunt supuși puterii abuzive nu au doar dreptul dar și obligația de a eluda legile. Din momentul în care exploatarea celor supuși de forța legii se stinge, se stinge și nevoia de a mai avea legi. Unele teorii sociologice

privind devianța se leagă de această interpretare a dreptului, arătând că în societate se formează subculturi care se revoltă împotriva regulilor comunității dominante.

3.1.2. MOTIVELE COMPORTAMENTULUI DE RESPECTARE ȘI DE ELUDARE A LEGII

3.1.2.1. TEORIA CONTROLULUI

Cercetările etologice arată că animalele sociale au un comportament de eludare a regulilor dacă presupun că liderul grupului nu-i observă sau nu-i pot sancționa. Religia poate fi interpretată ca fiind un ansamblu de ideologii care încearcă să soluționeze imperfecțiunile liderului: Dumnezeu vede tot și sancționează fiecare faptă reprobabilă. Aceste idei întăresc teoria sociologică a controlului. În situația în care comportamentul de respectare a legilor se datorează sentimentului de control și marea probabilitate a sancționării, acest lucru se poate obține prin creșterea numărului de polițiști, instalarea camerelor în locuri publice, sancțiuni mai aspre. Teoria alegerii raționale este practic o formă mai nuanțată a teoriei controlului. Conform teoriei, dacă câștigul prezumat, raportat la posibilitatea sancționării, este mare, persoana va alege comportamentul delinvent, prin urmare controlul care crește posibilitatea sancționării reduce fenomenul infracțional.

3.1.2.2. TEORIA SOCIALIZĂRII

Psihologii, analizând efectele evenimentelor petrecute în copilărie, au concluzionat că există o corelație între aceste evenimente și comportamentul adult. Cercetările biologice au stabilit că lipsa socializării la animalele sociale duce la un comportament deviant. Se pot forma și grupuri deviante, din socializarea în astfel de grupuri rezultând indivizi cu comportament deviant. Resocializarea este posibilă și la adulți. Modelele societale, ceea ce se consideră a fi succes și modul în care acest succes poate fi atins au fost analizate de sociologie. Socializarea se produce într-un anumit mediu, astfel elementul cultural are efecte directe asupra socializării. Conform teoriei justiției procedurale acceptarea normelor societății este dependent de modul în care oamenii se raportează la autorități, la procedurile autorităților. Această teorie crează elementul de legătură între interpretarea noțiunii de drept și comportamentul față de

legi. Fenomenul etichetării poate fi analizat ca fiind o socializare eronată, în cursul căreia o persoană este considerată deviantă și, datorită tratamentului ca atare, să devină deviantă.

3.1.2.3. TEORIA DEPRIVĂRII

Atât cercetările din domeniul biologiei și psihologiei, cât și din domeniul sociologiei și criminologiei au arătat că deprivarea poate duce la un comportament de eludare a legii.

3.2. METODELE DE INVESTIGARE

Investigarea s-a realizat prin studiul documentelor, aplicarea de chestionare, realizarea unor interviuri și realizarea unor experimente, observații.

3.2.1. STUDIUL DOCUMENTELOR

Prin studiul documentelor s-a urmărit:

- a) clarificarea interpretării noțiunii de drept (prin analiza definițiilor dreptului prezentate în tratatele și cursurile universitare din România;
- b) clarificarea motivelor comportamentale (prin analiza studiilor relevante, studiul datelor statistice și a sondajelor de opinie deja existente).

3.2.2. APLICARE DE CHESTIONARE

Au fost aplicate chestionare pentru următoarele categorii de persoane: juriști (judecători, procurori, avocați, alte categorii), polițiști (ofițeri, agenți), funcționari publici, studenți, aplicate pe de o parte cu ocazia unor cursuri de perfecționare la care au participat cei chestionați, pe de altă parte prin internet (studenții).

Au fost aplicate în total 505 de chestionare, dintre care 180 au fost completate de către juriști, 172 de către polițiști, 64 de către angajații unor instituții publice (altele decât cele care se includ în categoriile anterioare) 89 de către studenți.

Chestionarele au conținut următoarele două întrebări privind acceptarea sau respingerea teoriilor principale privind noțiunea de drept:

1. Legislația este o transpunere în norme juridice [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]	
- a principiilor moralei religioase	☐
- a normelor etice cu care ne naștem	☐
- a nevoilor societății	☐
- a măsurilor coercitive exercitate de Putere pentru a-și menține privilegiile	☐
2. Legislația ar trebui să fie o transpunere în norme juridice [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]	
- a principiilor moralei religioase	☐
- a normelor etice cu care ne naștem	☐
- a nevoilor societății	☐
- a măsurilor coercitive exercitate de Putere pentru a-și menține privilegiile	☐

Pentru a stabili relaționarea față de teoriile privind motivele comportamentului de eludarea legii au fost puse următoarele întrebări:

3. Nerespectarea legilor se datorează [ACORDAȚI NOTĂ DE LA 0 LA 5; 0 DEZACORD TOTAL, 5 ACORD TOTAL]	
- distrugerii valorilor moralei religioase	☐
- distrugerii valorilor tradiționale	☐
- unor cauze genetice	☐
- lipsei educației	☐
- traumelor suferite în copilărie	☐
- sărăciei	☐
- necunoașterii legii	☐
- lipsei unui control ferm în societate	☐
- anturajului negativ în care ajunge un adolescent	☐
- dezinteresului față de tot ceea ce emană de la Putere	☐
4. Statul ar trebui să se implice pentru respectarea legilor prin [ACORDAȚI NOTĂ DE LA 0 LA 5; 0 DEZACORD TOTAL, 5 ACORD TOTAL]	
- sistem de control și sancționare mai bine pus la punct	☐
- educație	☐
- combaterea sărăciei	☐

Relaționarea personală față de comportamentul moral a fost testată prin întrebări directe, și în mod indirect. Întrebările directe din chestionar au avut la bază „dilema Denise”:

9. Un vagon desprins merge cu mare viteză pe o linie de cale ferată pe care se află Dumitru. Aveți posibilitatea de a schimba linia și de a trimite vagonul pe o linie pe care se află cinci persoane. Cum procedați? [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]	
- interveniți să-l salvați pe Dumitru	☐
- lăsați vagonul pe linia pe care se află Dumitru	☐
9a. Între cele cinci persoane care se află pe linia către care puteți devia trenul se află și fratele Dvs. Cum procedați? [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]	
- interveniți să-l salvați pe Dumitru	☐
- lăsați vagonul pe linia pe care se află Dumitru	☐
9b. Dumitru este fratele Dvs. Cum procedați în această situație? [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]	
- interveniți să-l salvați pe Dumitru	☐
- lăsați vagonul pe linia pe care se află Dumitru	☐

Totodată în chestionar s-a introdus și un element de control al sincerității. La întrebarea 8, care pare a fi menită să analizeze doar sistemul de valori al persoanei chestionate, după numele lui Mozart, Kant, Picasso apare numele Schnade, persoană inexistentă. Astfel, fără să știe, persoana chestionată trebuia să aleagă între a recunoaște în sine că nu a auzit de Schande sau de a respinge această recunoaștere și de a afirma că Schande reprezintă o valoare pentru ea.

Relaționarea personală față de comportamentul de respectare și de eludare a legii a fost testată prin mai multe întrebări:

5. Conducând o mașină depășiți viteza legală în localitate ca să nu întârziati de la un eveniment important. Sunteți oprit de un polițist care dorește să vă amendeze. Cum procedați? [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]		
- încercați să convingeți polițistul să nu vă amendeze		☐
- rugați frumos polițistul să nu vă amendeze		☐
- invocați faptul că sunteți polițist		☐
6. După ce s-a întocmit procesul verbal [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]		
- contestați procesul verbal în instanță		☐
- vă adesați unei cunoștințe să rezolve problema		☐
- plătiți amenda		☐
7. Continuând drumul cu mașina [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]		
- încercați să recuperați timpul pierdut		☐
- conduceți la fel ca și înainte de amendă		☐
- respectați limitele de viteză, să nu fiți amendat din nou		☐
- respectați limitele de viteză, realizând că ar fi bine să evitați un accident		☐
- respectați limitele de viteză, întrucât vă jenează faptul că ați primit amendă		☐
10. [ALEGEȚI O SINGURĂ VARIANTĂ]		
Adulterul este sancționat penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca adulterul fie sancționat penal?	Da ☐	Nu ☐
Însușirea bunului găsit este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca însușirea bunului găsit să fie sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Depășirea vitezei legale în localitate este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca depășirea vitezei legale să fie sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Prostituția este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca prostituția este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Relația homosexuală este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca relația homosexuală este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Violența domestică este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐
Este nevoie ca violența domestică este sancționată penal?	Da ☐	Nu ☐

11. [ALEGEȚI TOATE VARIANTELE CU CARE SUNTEȚI DE ACORD]

Pedeapsa cu moartea
- ar trebui reintrodusă	☐	- nu ar trebui reintrodusă	☐
Pedepsele corporale
- ar trebui reintroduse	☐	- nu ar trebui reintroduse	☐
Pedepsele umilitoare (ex. legarea la stâlpul infamiei)
- ar trebui reintroduse	☐	- nu ar trebui reintroduse	☐
Condițiile din penitenciare
- ar trebui să fie mai severe	☐	- ar trebui să fie mai blânde	☐

12. [ALEGEȚI TOATE VARIANTELE CU CARE SUNTEȚI DE ACORD]

- Omul care fură având acasă un copil înfometat
- nu trebuie condamnat la închisoare
 - trebuie condamnat la închisoare
 - trebuie condamnat la muncă în folosul comunității
 - trebuie condamnat primarul care nu îi asigură ajutor social
 - trebuie condamnați politicienii pentru că lasă oamenii să ajungă în astfel de situații

Chestionarele aplicate au testat și sistemul de valori al persoanei chestionate:

8. Cât de important este pentru dumneavoastră [ACORDAȚI NOTĂ DE LA 0 LA 5; 0 DELOC, 5 FOARTE IMPORTANT]

- patria ☐	- credința ☐	- drapelul ☐	- statul de drept ☐
- separația puterilor în stat ☐	- separația dintre stat și culte ☐		
- respectarea drepturilor omului ☐	- școlarizarea copiilor romi ☐		
- Mozart ☐	- Kant ☐	- Picasso ☐	- Schnade ☐
- telefonul mobil ☐	- televizorul ☐	- calculatorul ☐	- bicicleta ☐

S-a testat inclusiv cunoașterea legislației din România, prin întrebarea nr. 10, prezentat anterior.

Chestionarele au avut o componentă privind nivelul de educație, elemente culturale (apartenența etnică, religia, localitatea în care s-a născut și în care trăiește persoana chestionată), genul și vârsta.

În concluzie chestionarea are ca variabile independente:

- categoria profesională;
- mediul de proveniență;
- sexul;
- vârsta;
- nivelul de educație;

și ca variabile dependente:

- acceptarea sau respingerea teoriilor principale privind noțiunea de drept;

- relaționarea față de teoriile privind motivele comportamentului de eludarea legii;
- relaționarea personală față de comportamentul moral;
- sistemul de valori;
- cunoașterea legislației.

Datele obținute prin chestionare au fost prelucrate cu un soft creat în mod special acestui scop, analizând corelația dintre variabilele independente și variabilele dependente.

3.2.3. INTERVIURI

Interviurile au fost realizate cu deținuți și personalul din penitenciar din Aiud, Brăila, Botoșani, Focșani, Giurgiu, Iași, Rahova, Tîrgu Mureș pentru clarificarea motivelor care pot duce la comiterea unor infracțiuni.

Au participat 105 de persoane condamnate la interviu, fiind alese în mod aleatoriu. Interviurile cu întrebări deschise au fost realizate în perioada 01.05.2013-01.12.2013, având ca variabile independente mediul de proveniență; sexul; vârsta; nivelul de educație; relația cu părinții, frații, soțul/soția, copiii, prietenii; dificultăți în copilărie, adolescență, ca adult; ocupația; condiția socială; și ca variabile dependente antecedentele penale; tipul infracțiunii comise; relaționarea față de infraționalitate.

Au participat 24 de angajați ai penitenciarelor aleși de către directorul acestor instituții (cu scopul de a implica acele persoane care lucrează direct cu deținuții). Interviurile cu întrebări deschise au fost realizate în perioada 01.05.2013-01.12.2013, având ca variabilă independentă anii de experiență în muncă cu deținuții, ca variabilă dependentă percepția privind motivația comiterii infracțiunilor.

Interviurile, prezentate atât narativ, cât și prin prelucrare statistică, analizează corelația dintre variabilele independente și variabilele dependente.

Interviurile realizate cu personalul penitenciar au urmărit modul în care cei care lucrează cu deținuții percep motivațiile celor care comit infracțiuni, inclusiv din nevoia de a compara motivațiile specifice identificate de persoanele condamnate și motivațiile generale prezumate ale personalului penitenciar.

3.2.4. OBSERVAȚII, EXPERIMENTE

Observațiile au urmărit modul în care se respectă regulile de circulație de către pietoni și de către conducătorii de autoturisme, pentru a analiza comportamentele de respectare și de eludare a legii.

Rezultatele au fost prelucrate statistic, pentru fiecare tip de regulă observată și pe regiunea geografică de proveniență a celor observați.

Analiza căuta relații între:

- diferențe culturale;
- quantumul amenzilor și procentul celor care respectă o anumită regulă de circulație;
- relevanța pentru siguranța circulației a regulii și respectarea regulii;

Observațiile oferă date mai relevante decât statisticile poliției sau datele chestionarelor privind procentul real al persoanelor care au un comportament de respectare a legii.

4. ANALIZA DATELOR, DISCUȚII

Comportamentul este format de trei elemente: instinctul, învățarea și experiența proprie.

Comportamentul instinctual este codat genetic, fiind transmis pe cale biologică de la o generație la alta. Învățarea și experiența proprie se poate transmite către generațiile următoare doar dacă există o legătură între diferitele generații. Omul fiind o ființă socială, învățarea și experiența proprie are o relevanță extrem de mare pentru el. Nu învață doar de la părinți, dar și de la cei din jur. Cultura a făcut posibilă învățarea din trecutul îndepărtat sau de la persoane care se află la mare distanță.

5.1. COMPORTAMENTUL INSTINCTUAL — ELEMENTUL GENETIC

Omul, ca ființă biologică, se comportă în virtutea acestei calități. Genele stabilesc nu doar aspectul fizic, dar și instinctele. Nu există însă un determinism genetic absolut. Modul în care instinctele acționează este influențat de o serie de factori, cum ar fi alimentația, procesul educației, socializarea etc. Din punct de vedere evolutiv existența și respectarea regulilor este esențială ființelor sociale, sprijină supraviețuirea grupului, totodată indivizii pot avea avantaj din eludarea acestor reguli. Factorul biologic este esențial spre exemplu în a explica de ce comportamentele de eludarea legii penale caracterizează în mai mare măsură persoanele de gen masculin, având cel mai probabil legătură cu poziționarea în ierarhia masculină, ceea ce determină posibilitatea reproducerii. Dar pe lângă explicațiile de natură biologică există și explicațiile antropologiei culturale, care consideră că aceste diferențe nu sunt de natură biologică, ci provin din învățare și experiență proprie (impusă de societate).

Dintre angajații penitenciarelor care au fost interviewate 12,5% a evidențiat motivația genetică pentru comiterea infracțiunilor. Dintre persoanele condamnate interviewate 65,7% a afirmat că nu are rude deasemenea condamnate. Oricum, condamnarea mai multor persoane dintr-o familie nu poate induce în mod automat ideea existenței unei motivații genetice: condițiile similare sociale din sânul familiei pot duce la efecte similare (infracționalitate).

Este relevant faptul că acest motiv al nerespectării legii s-a aflat pe ultima poziție dintre variantele oferite atât pentru populația generală a României cât și pentru categoriile alese.

Din populația generală a României 45,2% consideră că la baza nerespectării legii se află cauze genetice. Ideea este în special însușită de cei cu educație medie (între 10 clase și liceul absolvit) și de cei sub 35 de ani.

În cadrul categoriilor chestionate (juriști, polițiști, angajați ai unor instituții publice, studenți) acceptarea motivației genetice pentru eludarea legii este relevant mai mică, datorită educației specializate pe domeniul juridic, muncii zilnice în domeniul implementării legii, respectiv pentru studenți datorită nivelului de educație și capacității mai mari de discernământ privind domeniul. Rezultatele sunt și efectul cunoașterii faptului că acest răspuns nu este considerat a fi corect într-o societate democratică.¹

Acceptarea importanței elementului genetic este mai pronunțat la populația generală (cu o medie de 2,16), urmând descrescător studenții (1,70), polițiștii (1,39), angajații instituțiilor publice, altele decât cele judiciare (1,17), juriștii (1,12). Cea mai mare medie de acceptare se poate observa la populația generală cu vârsta între 18 și 34 de ani (2,35), însă chiar și la această categorie această posibilitate de răspuns a avut cea mai mică medie; cea mai mică la juriștii de 46 de ani și peste (0,83).

5.2. COMPORTAMENTUL ÎNVĂȚAT

Învățarea are mai multe forme, cele două prioritare sunt învățarea în cadrul familiei și al societății (care produce în principiu socializarea, intergrarea individului în colectivitate), respectiv cea instituțională (școlară).

Un comportament învățat poate deveni automat. Observațiile arată că aproximativ jumătate dintre pietonii observați în București au așteptat la culoarea roșie a semaforului când nu era nici o mașină în apropiere, însă în momentul în care o persoană a trecut, au

¹ „Darwinismul social” care nu a înțeles nici evoluționismul, nici genetica, a promovat ideea excluderii persoanelor (popoarelor) considerate a avea „defecte” genetice. Lombroso și alți criminaliști au considerat că infracționalitatea este ereditară, persoanele născute ca infractori poartă semne exterioare ale acestei calități, astfel s-a susținut ideea că o persoană care „arată” ca un infractor trebuie să fie înlăturat din societate. Datorită unor astfel de interpretări pseudoștiințifice există o mare reticență privind analizele genetice în domeniul comportamentului uman.

ieșit din comportamentul automat învățat și au imitat comportamentul celui care a eludat legea.

5.2.1. RELAȚIA DINTRE SOCIALIZARE ȘI COMPORTAMENTUL DE RESPECTAREA LEGII

Lipsa socializării sau o socializare incorectă duce la un comportament deviant, de eludarea normelor societății. Se pot forma și grupuri deviante, iar socializarea în astfel de grupuri formează indivizi cu comportament deviant. Criminologia a evidențiat anturajul ca având relevanță în formarea comportamentului infracțional.

Observațiile și experimentele au arătat că oamenii imită comportamentul de eludare a legii. Persoana care pornește pe culoarea roșie a semaforului pe trecerea de pietoni atrage după ea un mare număr de oameni, care, de altfel, ar fi așteptat culoarea verde. Imitarea este un element crucial al învățării.

Personalul interviuat al penitenciarelor a identificat următoarele cauze ale infracționalității care au legătură cu socializarea: familiile dezorganizate (50,0%), familiile cu model infracțional, lipsa educației corecte în familie (41,7%), influența anturajului (41,7%), lipsă modele (12,5%), relațiile sociale disfuncționale (12,5%), mediul rural (4,2%).

Din interviurile cu persoanele condamnate a reieșit că 11,4% au părinți divorțați, la 5,7% ambii părinți sunt decedați, la 36,2% unul din părinți este decedat, iar la 44,8% părinții sunt împreună. Conform datelor statistice (Institutul Național de Statistică, 2011) 38,2% din populația României sunt necăsătoriți, 48,1% căsătoriți, 9,5% văduvi, 4,2% divorțați, 3,7% în concubinaj. Se poate observa un procent mai ridicat de persoane condamnate ale căror tată a decedat (34,3%) față de persoanele ale căror mamă a decedat (13,3%). Lipsa modelului paternal sau al controlului paternal din perioada pubertății poate avea relevanță (1,9% dintre condamnații intervievați au afirmat că lipsa tatălui a dus la comiterea infracțiunii, explicând că nu aveau cu cine discuta problemele tipice ale pubertății). Raportul părinți căsătoriți/divorțați este 3,9 în cazul persoanelor condamnate, raportul persoanelor căsătorite/divorțate este 11,5 în populația generală a României. Această diferență este semnificativă, chiar dacă se ia în calcul faptul că datele statistice nu arată dacă o persoană este la prima căsătorie sau nu.

Modul în care s-a realizat educația în familie nu a fost verificat prin interviuri, dar existența persoanelor condamnate din familie da. Dintre condamnații intervievați 6,7%

au declarat că tatăl lor a fost condamnat, 21,9% că fratele sau sora, 5,7% că o rudă mai îndepărtată, iar 65,7% că nu au nici o rudă condamnată. Cu siguranță pentru cel puțin două treimi dintre persoanele condamnate modelul infracțional din familie nu a avut relevanță.

Dintre condamnații intervievați 20,0% a considerat că anturajul a dus la comiterea infracțiunii. Evaluarea impactului real al anturajului este practic imposibil. De regulă rolul anturajului se analizează în situația persoanelor condamnate, fără a avea o posibilitate de comparație². Ori metodologia științifică ar presupune analiza a două grupuri, una cu anturaj negativ, una fără un astfel de anturaj, comparând numărul persoanelor din cele două grupuri.

Din populația generală a României 80,2% este de acord cu afirmația conform căreia nerespectarea legilor se datorează anturajului negativ al adolescentului, media nivelului de acceptare fiind 3,73. Doar lipsa educației are o medie mai mare, iar sărăcia ca motiv al eludării legii are o medie identică. Astfel anturajul este considerat un element extrem de important.

Anturajul este considerat ca fiind extrem de important și de către categoriile chestionate.

Acceptarea importanței anturajului este mai pronunțată la populația generală și polițiștii (cu o medie de 3,73), urmând descrescător studenții (3,64), juriștii (3,38), angajații instituțiilor publice, altele decât cele judiciare (3,10). Cea mai mare medie de acceptare se poate observa la polițiștii (4,10); cea mai mică la angajații din domeniul public între vârsta de 31 și 45 de ani (3,03)³.

De mediul în care se realizează socializarea se leagă două alte întrebări din chestionarul aplicat: cea privind relația dintre nerespectarea legii și distrugerea valorilor moralei religioase respectiv distrugerea valorilor tradiționale.

Din populația generală a României 67,0% este de acord cu afirmația conform căreia nerespectarea legilor se datorează distrugerii valorilor moralei religioase, 67,2% consideră că distrugerea valorilor tradiționale duce la nerespectarea legilor. Procentele sunt foarte apropiate, ceea ce induce ideea că valorile tradiționale sunt considerate identice cu cele ale moralei religioase.

² În viața oricărei persoane pot fi identificate influențe negative. În momentul în care o persoană condamnată este intervievată pentru a cunoaște anturajul lui, aceste influențe negative pot fi exagerate.

³ Excluzând media de 2,33 al juriștilor de 46 de ani și peste, datorită numărului mic al chestionarelor completate de această categorie de persoane.

În cadrul juriștilor media notelor acordate privind aprobarea afirmației conform căreia distrugerea valorilor moralei religioase afectează respectarea legilor este de 2,03; aceeași întrebare referitoare la valorile tradiționale a avut o acceptare mai mare: 2,46. La polițiști notele sunt 2,16 respectiv 2,27; la angajații altor autorități publice decât cele judiciare 2,05 respectiv 2,47; la studenți 1,82 respectiv 2,11. La toate categoriile chestionate valorile tradiționale sunt considerate a fi mai importante în privința respectării legilor decât valorile moralei religioase (ori mai periclitare). Diferența cea mai mare de opinie este între populația generală a României și studenții. Cea mai mare medie de acceptare a afirmației conform căreia distrugerea valorilor moralei religioase afectează respectarea legilor (3,15) se observă la populația generală a României cuprinsă între 35 și 49 de ani, cea mai mică la studente (1,71); cea mai mare medie de acceptare a afirmației conform căreia distrugerea valorilor tradiționale afectează respectarea legilor (3,24) se observă la populația generală a României cuprinsă între 35 și 49 de ani, cea mai mică la polițiștii din localitățile care au sub 100.000 de locuitori (1,94).

5.2.2. EDUCAȚIA ȘI RESPECTAREA LEGII

Lipsa educației corespunzătoare a fost identificat de 58,3% din personalul penitenciarelor ca un motiv al comiterii infracțiunilor. Dintre persoanele condamnate intervievate 4,8% sunt fără educație, 18,1% au început clase primare, 29,5% clasele gimnaziale, 9,5% clasele liceale, 15,2% au absolvit școala profesională, 16,2% liceul, 1,0% au studii postliceale, 3,8% studii universitare. Nici o persoană condamnată intervievată nu a considerat că lipsa educației ar fi reprezentat motivul pentru care a comis infracțiunea, 6,7% însă a arătat cu nu cunoșteau consecințele faptelor, ce se poate lega de lipsa educației privind legislația.

Lipsa educației este, pentru opinia publică, cel mai relevant factor al nerespectării legilor. Conform sondajului de opinie, 85,8% din populația României consideră că lipsa educației are ca efect nerespectarea legislației, media acordului fiind de 4,00. Categoriile chestionate au acordat o medie mai ridicată: polițiștii 4,36, juriștii 4,23, angajații altor autorități publice decât cele judiciare 4,15, studenții 4,10. Cea mai mică notă s-a dat de către populația generală a României mai slab educată, de la fără educație la educație gimnazială (3,73), cea mai mare de către polițistele chestionate (4,63).

Dintre cele trei măsuri propuse pentru combaterea eludării legii, cea mai apreciată a fost educația, atât la populația generală a României, cât și la categoriile chestionate. Nota acordului la populația generală a fost de 4,70; la categoriile chestionate, în ordine descrescătoare: 4,53 la studenți, 4,60 la angajații în domeniul public, 4,70 la juriști, 4,72 la polițiști. Cea mai mare medie a fost obținută în cadrul polițistelor (4,93), cea mai mică la abgajații în domeniul public de gen masculin (4,29).

Totuși, când persoanele chestionate și-au exprimat opinia privind o măsură importantă în domeniul educației, cum ar fi școlarizarea copiilor romi, au fost acordate note relevant mai mici: 4,20 din partea polițiștilor, 4,06 din partea juriștilor, 3,87 din partea angajaților în domeniul public, 3,34 din partea studenților.

Legătura dintre nivelul de educație și nerespectarea legii este un stereotip puternic înrădăcinat în societate. Întrebarea este: chiar există o legătură cauzală între nivelul de educație și respectul față de lege? O astfel de legătură poate fi observată măcar privind respectarea legii penale? Datele statistice privind nivelul de educație al persoanelor condamnate la închisoare par să confirme teoria.

Condamnarea la închisoare a unei persoane depinde de foarte mulți factori, dintre care multe subiective, bazate pe stereotipuri. Cine este bănuit dacă într-un sat dispar găini? Cineva de la marginea satului sau directorul de școală? Există o puternică bănuială a polițistului că de cineva de la marginea satului, astfel acolo va face o cercetare mai amănunțită. Dacă furtul a fost comis conform bănuielii, infractorul va fi probabil identificat. Dacă nu, el scapă nepedepsit. Chiar bănuit, o persoană mai educată are mai multă deprindere privind ascunderea faptei sau, dacă ajunge în fața instanței de judecată ca inculpat, să se apere. Datorită modului în care statistica este întocmită de către autoritățile în cauză, efectul stereotipurilor sunt greu de detectat. Se poate observa spre exemplu că procentul celor fără ocupație în rândul persoanelor învinuite este semnificativ mai mic (în jur de 45%) decât în rândul persoanelor condamnate (peste 60%). Rezultă că persoanele fără ocupație sunt condamnate în mod preferențial. O situație similară poate fi observată și privind educația: între persoanele condamnate în perioada 2005-2010 procentul persoanelor cu studii peste cele gimnaziale și sub cele superioare este de 33,6%, al persoanelor cu studii superioare este de 3,13% (procentul are o tendință crescătoare), între persoanele aflate în penitenciare în 2012 procentul persoanelor cu studii peste cele gimnaziale și sub cele superioare este de 27,19%, al cu studii superioare 2,55%. Rezultă că nivelul de educație este mai ridicat în cadrul persoanelor condamnate decât în cadrul persoanelor condamnate la închisoare.

În domeniul respectării legilor are relevanță dacă legile sunt sau nu cunoscute. Încă în dreptul roman s-a formulat principiul „ignorantia juris non excusat” („necunoașterea legii nu scuză”), însă sistemul educațional din România ignoră total educația juridică elementară. Mai grav, studiile analizate arată că nici cei care lucrează în domeniul implementării legilor nu le cunosc. Și prezenta cercetare arată că există probleme extrem de serioase privind cunoașterea legislației. Dintre cele 505 de persoane chestionate nici o persoană nu a dat răspunsuri corecte la toate întrebările referitoare la caracterul penal al unor fapte. Juriștii au dat răspunsuri corecte în procent de 80,2%, polițiștii în procent de 68,5%, angajații în domeniul public în procent de 66,4%, studenții în procent de 54,1%.

77,1% din populație este de acord cu afirmația conform căruia nerespectarea legilor se datorează necunoașterii lor, iar media notelor privind acceptarea acestei afirmații este de 3,52. La categoriile chestionate aceste medii, în ordine descrescătoare, sunt: 3,21 la studenți, 3,11 la angajații instituțiilor publice, 3,04 la polițiști, 2,35 la juriști. Această ordine reflectă ordinea de încredere în sine privind cunoașterea legislației de către categoriile chestionate.

Persoanele chestionate nu au făcut legătura între modul de organizare al statului și drepturile omului. Pentru toate cele patru categorii chestionate respectarea drepturilor omului are o mare valoare (angajații în domeniul public: 4,85; polițiștii: 4,85; juriștii: 4,76; studenții: 4,57), elementele modului de organizare ale statului care facilitează respectarea drepturilor omului — statul de drept (juriști 4,51; polițiști 4,26; angajați în domeniul public 4,18; studenți: 2,55), separația puterilor în stat (juriști: 4,67; angajați în domeniul public: 3,95; polițiști: 3,70; studenți: 2,38), separația dintre stat și culte (juriști: 3,49; angajați în domeniul public: 3,38; polițiști: 2,93; studenți: 2,38) — respectiv măsurile concrete în domeniul respectării drepturilor omului, dar care nu vizează în mod direct persoanele chestionate — școlarizarea copiilor romi (polițiști: 4,20; juriști: 4,06; angajați în domeniul public: 3,87; studenți: 3,34) — nu mai au importanță similară. Fenomenul este mai accentuat la studenți, ceea ce arată că nu atât nivelul educației, ci mai degrabă conținutul educației este problemă în înțelegerea modului în care un stat de drept funcționează.

O altă caracteristică este neînțelegerea problemelor morale, lipsa capacității de a da soluții corecte la astfel de probleme. Acest lucru este evident la persoanele chestionate, prin modul în care s-au raportat la „dilema Denise”. Procentul celor care nu ar ucide cinci persoane pentru a salva o singură persoană este de 26,2% la polițiști,

25,8% la studenți, 12,5% la angajați în domeniul public și 10,6% la juriști. Unii consideră că au dreptul să sacrifice cinci persoane pentru a salva o rudă apropiată (frate): 42,7% dintre studenți, 32,2% dintre juriști, 20,3% dintre angajați în domeniul public, 14,0% dintre polițiști; alții ar favoriza cele cinci persoane doar dacă fratele lor ar fi printre ei: 12,4% dintre studenți, 7,8% dintre angajați în domeniul public, 6,1% dintre juriști, 4,7% dintre polițiști. Un important segment al persoanelor chestionate ar interveni, indiferent de consecințe: 40,6% dintre angajați în domeniul public, 23,8% dintre polițiști, 15,7% dintre studenți, 6,7% dintre juriști. Comparând aceste date se poate concluziona că polițiștii s-au raportat cel mai corect la dilemă, probabil datorită formării lor profesionale; studenții au fost ajutați în mare măsură de o gândire mai rațională comparativ cu angajații instituțiilor publice.

5.2.3. ANTURAJUL CULTURAL

Comportamentul uman este influențat în mare măsură de mediul cultural. Comunitatea înconjurătoare formează indivizii, arătând ce este dizeerabil și ce nu. Socializarea include și adaptarea la anturajul cultural.

Diferențele culturale evidente au fost observate privind respectarea regulilor de circulație.

Există mari diferențe culturale și cu privire la modul de raportare față de infraționalitate. În țările în care cifra neagră a criminalității este redusă, infraționalitatea este mai mică. În consecință modul de comportament al victimelor (raportarea sau neraportarea infrațiilor suferite) are un efect direct asupra comportamentului persoanelor care tind să comită delincvențe.

În condițiile culturale din România inclusiv juriștii și polițiștii chestionați au recunoscut că în principiu ar încerca negocierea unei amenzi contravenționale pentru a evita sancționarea. Dintre juriști 26,1% a afirmat că ar încerca convingerea polițistului, 51,1% ar folosi rugămintea; dintre polițiști 27,7% respectiv 43,9% ar folosi aceste metode, 11,0% ar invoca calitatea de polițist față de coleg. Angajații în domeniul public ar folosi rugămintea (60,9%) și convingerea (35,9%), ca și studenții (64,0% respectiv 30,3%). Doar un singur student a afirmat că ar utiliza amenințarea polițistului constatator. Persoanele chestionate nu ar alege mijloace nelegale pentru a evita plata amenzii, doar între studenți există un procent relevant (6,7%) de persoane care a recunoscut că ar încerca soluționarea problemei prin cunoștințe. Totuși, chiar și după o

amendă, unii ar alege varianta nelegală de a conduce chiar mai rapid (18,0% dintre studenți, 3,3% dintre juriști, 2,3% dintre polițiști, 1,6% dintre angajații instituțiilor publice) sau cu o viteză similară celei anterioare pentru care s-a aplicat amenda (10,9% dintre angajați ai instituțiilor publice, 6,7% dintre studenți, 5,8% dintre polițiști, 5,6% dintre juriști).

5.2.4. LEGISLAȚIA ȘI MODIFICAREA MORALEI COLECTIVE

Modul în care percepem legile are strânse legături cu mediul cultural din care provenim. Legea a fost interpretată în diverse modalități, în prezent în cultura europeană legislația este văzută ca o transpunere în norme juridice a nevoilor societății. Această interpretare este promovată de către tratatele și cursurile universitare din România, și este și acceptată în mare parte de societate ca fiind de dorit. La întrebarea ce ar trebui să fie legea, juriștii au ales această variantă în procent de 88,3%, angajații instituțiilor publice în procent de 84,4%, polițiștii în procent de 82,1%, studenții în procent de 75,3%. Pe al doilea loc al opțiunilor, la fiecare categorie chestionată, se află transpunerea în norme juridice a normelor etice cu care ne naștem. Această variantă a fost preferată de 11,2% dintre studenți, 8,1% dintre polițiști, 5,6% dintre juriști, 3,1% dintre angajații instituțiilor publice.

Dacă există o interpretare relativ unanim acceptată privind ceea ce trebuie să fie legea, există mari divergențe privind interpretarea modului în care legea trebuie să fie aplicată. La întrebarea privind cine ar trebui condamnat dacă cineva fură având acasă un copil înfometat, există diferențe considerabile privind interpretarea vinovăției primarului care nu acordă ajutorul social (1,7% dintre juriști consideră că primarul ar fi vinovat, 15-20% dintre celelalte categorii de persoane) și vinovăția politicianilor (15,6% la juriști, puțin sub 50% la polițiști și angajați în domeniul public, 65,2% la studenți). Există o diferență majoră privind interpretarea situației de către cei care formează opinia publică (studenții și angajații instituțiilor publice), cei care efectuează cercetarea penală (polițiștii) și cei care iau decizia finală (88,3% dintre juriștii chestionați fiind magistrați).

Morala în mod evident afectează legislația, dar și legislația are efecte asupra moralității. Persoanele care lucrează în mod direct în domeniul aplicării legii consideră că pedeapsa cu moartea, abolită relativ recent (în anul 1990), este mult mai acceptabilă decât pedepsele corporale și pedepsele umilitoare, abolite mai demult, deși aceste ultime

două forme de pedeapsă se mai aplică de către părinți în educația copiilor. La studenți această diferență nu este atât de semnificativă (dintre juriști 15% ar prefera existența pedepsei cu moarte, 3,9% pedepsele corporale; dintre studenți 43,8% acceptă ideea pedepsei cu moartea, 36% ideea pedepselor corporale). Această abordare nu este motivată de o interpretare „liberală” a noțiunii de sancțiune. Deși în ultima perioadă România a fost condamnată la CEDO în mod repetat pentru condițiile inumane din penitenciare, majoritatea persoanelor chestionate consideră că în penitenciare ar trebui să existe condiții mai severe.

Schimbarea poate fi observată și prin analiza modului în care persoanele chestionate s-au relaționat la prostituție. În cursul perioadei de aplicare a chestionarelor pentru juriști și polițiști s-a schimbat Codul penal, în sensul în care conform noilor prevederi prostituția nu se mai sancționează penal. Opinia celor două categorii de persoane chestionate s-a schimbat radical în urma modificării Codului penal: la polițiști raportul dintre acceptare/inacceptare a sancționării penale a fost de 1,65 înainte de modificare și 0,76 după; la juriști 0,82 înainte și 0,39 după.

5.3. COMPORTAMENTUL REZULTAT DIN EXPERIMENTARE

Experimentarea este practic parte a procesului de învățare, dar această învățare este trăită de individ. Stimuletele acordate pentru învățare (recompensa și sancțiunea) se bazează pe faptul că experiența proprie, pozitivă sau negativă, are efecte mai profunde, decât simpla învățare.

5.3.1. EFECTELE CONTROLULUI ȘI SANȚIUNII

În mod evident controlul și sancțiunea nerespectării legii are efecte pozitive. Aceste efecte au fost observate spre exemplu prin rezultatele obținute la bacalaureat: într-un sistem slab controlat în anul 2009 promovabilitatea a fost de 81,47% la prima sesiune, într-un sistem bine controlat în anul 2011 promovabilitatea la prima sesiune a bacalaureatului a scăzut la 45,72%.

Totuși, controlul și sancționarea nu este măsura cea mai plauzibilă. În primul rând societatea umană nu poate fi controlată decât prin mijloace extrem de costisitoare, necesitând și un număr mare de persoane care se ocupă de control. Un astfel de sistem are nevoie implicit nu doar controlori dar și controlorii controlorilor. Este general

cunoscut faptul că persoanele care dețin măcar o parte din control, tind să abuzeze de situația lor privilegiată. În al doilea rând oamenii nu agreează controlul. Într-o societate mult prea controlată pot apare conflicte sociale, revolte populare exact din motivul controlului, împotriva lui.

Chiar și la actualul nivel al controlului existent un relevant segment al populației (studentii) au o atitudine mai degrabă anarhisto-comunistă față de lege, considerând în mare procent că deși legea ar trebui să fie o transpunere în norme juridice a nevoilor societății (75,3%), de fapt este o transpunere în norme juridice a măsurilor coercitive exercitate de Putere pentru a-și menține privilegiile (55,1%).

Dezinteresul față de tot ceea ce emană de la Putere, ca motiv de nerespectarea legii, nu a primit un acord susținut comparativ cu celelalte motive arătate în chestionar. A primit acordul a 69,7% din populația României, având media notelor de acceptare de 3,21. Dintre categoriile chestionate studenții au fost cel mai de acord cu acest motiv (3,14), ceea ce este în concordanță cu sentimentul lor referitor la lege. La celelalte categorii, în ordine descrescătoare, s-au obținut următoarele medii: 2,54 (polițiști), 2,44 (angajații instituțiilor publice), 1,84 (juriști).

8,3% din personalul intervievat al penitenciarelor a considerat că legislația prea blândă ar avea relevanță privind infraționalitatea.

Din populația generală a României 75,8% consideră că nerespectarea legilor se datorează lipsei unui control ferm în societate. Transformat în media notelor privind acordul, rezultă 3,49. La categoriile chestionate aceste medii, în ordine descrescătoare, sunt următoarele: 3,30 (polițiști), 3,27 (angajați ai unor instituții publice), 3,19 (studenți), 2,88 (juriști). Cea mai mică notă s-a acordat de către juriștii de 30 de ani și sub această vârstă (2,78), cea mai mare la polițiste (3,87).

Atât pentru populația generală a României, cât și pentru categoriile chestionate (cu excepția angajaților unor instituții publice), dintre cele trei variante oferite care ar reprezenta o măsură privind impunerea legilor, cea a controlului și sancționării eficiente este cea mai puțin dorită. Este surprinzător că și pentru polițiști o astfel de măsură este mai puțin dorită decât combaterea sărăciei. Totuși, media acordului privind o astfel de măsură este ridicată. La populația generală este de 4,42, la polițiști 4,12, la angajații instituțiilor publice 4,00, la juriști 3,81, la studenți 3,66. Cea mai mică medie apare la angajații instituțiilor publice între 31-45 de ani (3,38), cea mai mare la polițiste (4,43).

Persoanele chestionate au afirmat în procente ridicate că, după o amendă de circulație, ar respecta în continuarea drumului limitele de viteză impuse pentru a evita o

nouă amendă: 34,4% dintre juriști, 32,8% dintre angajați în domeniul public, 23,6% dintre studenți, 16,2% dintre polițiști.

5.3.2. SĂRĂCIA ȘI ELUDAREA LEGII

Sărăcia este o experiență de viață care în mod evident afectează comportamentul. Problemele zilnice ale unei persoane care se confruntă cu foamea sunt complet diferite de cele ale unei persoane care nu a întâlnit niciodată o astfel de problemă. Sărăcia reprezintă o deprivare, cu toate efectele sale. Subnutriția afectează și dezvoltarea fizico-psihică a unui copil.

Anumite tipuri de infracțiuni sunt puse pe seama problemelor economice cu care se confruntă o persoană.

Sărăcia, ca motiv al comiterii infracțiunii, a fost identificat de 14,3% dintre persoanele condamnate, însă 83,3% dintre personalul penitenciarelor a considerat acest factor ca fiind relevant. 19% dintre persoanele condamnate au considerat că trăiesc în sărăcie⁴. Conform datelor furnizate de către condamnați, sărăcia, condiția economică nu are o relevanță determinantă în comiterea infracțiunilor.

Există un grad ridicat de indulgență față de persoana care comite o infracțiune motivată de sărăcie. Aproximativ o treime dintre persoanele chestionate (37,8% la juriști, 32,8% la angajați în domeniul public, 32,6% la studenți, 37,8% la juriști) și-au exprimat dezacordul față de condamnarea la închisoare a persoanei care fură având acasă un copil înfometat, acordul fiind în jur de 10% (17,9% la polițiști, 13,5% la studenți, 12,2% la juriști, 7,8% la angajați în domeniul public). Aproximativ 50% dintre cei chestionați nu și-au exprimat opinia nici pentru, nici împotriva condamnării la închisoare. În schimb, ar fi acceptabilă condamnarea la muncă în folosul comunității (procentul favorabil acestei soluții: 73,0% la studenți, 64,4 la juriști, 60,9% la angajați în domeniul public, 55,5% la polițiști. Rămâne un procent considerabil de opinii care nu preferă nici o formă de sancționare (31,3% la angajați în domeniul public, 26,6% la

⁴ Estimarea nivelului de sărăcie, conform declarațiilor persoanelor condamnate, poate fi extrem de subiectiv, însă aceste afirmații pot fi corelate cu un alt indicator, și anume mărimea familiei de proveniență (știind că numărul de copii este de regulă mai mare în familiile sărace): 39% dintre persoanele condamnate au 4 sau mai mulți frați sau surori. Notând toate elementele interviurilor, autorul studiului estimează că procentul condamnaților care într-adevăr provin dintr-un mediu sărac este în jur de 30-35%.

polițiști, 23,4% la juriști, 13,5% la studenți), în timp de 15,6% respectiv 48,4% ai angajaților în domeniul public ar condamna primarul respectiv politicienii pentru situația socială a făptuitorului, la polițiști apar procente similare (15,0% respectiv 48,4%), dintre studenți 20,2% ar condamna primarul și 65,2 politicienii, dintre juriști 15,6% ar condamna politicienii.

Datele statistice analizate nu permit stabilirea unei corelații evidente dintre sărăcie și infraționalitate. Analiza seriilor indicatorilor economici și seriilor de date ale infraționalității, în 30 de țări europene, nu arată nici o corelație.

Datele statistice indică faptul că persoanele fără ocupație sunt condamnate cu precădere: procentul lor este de 40-50% între persoanele învinuite, dar ajunge la 60-65% în rândul persoanelor condamnate. Motivele pot fi multiple, cum ar fi lipsa condițiilor financiare pentru angajarea unui avocat bun sau efectele stereotipurilor privind această categorie de persoane.

Având în vedere obiectul cercetării, sfera analizei trebuie extinsă asupra legislației în general, din care legea penală reprezintă doar o mică parte.

Din populația României 81,7% este de acord cu afirmația conform căreia nerespectarea legilor se datorează sărăciei. Sărăcia figurează și printre primele trei opțiuni ale persoanelor chestionate. Mediile notelor privind acordul cu afirmația sunt, în ordine descrescătoare: 3,56 (polițiști), 3,50 (juriști), 3,27 (studenți), 3,21 (angajații în domeniul public). Cea mai mare notă s-a dat de către angajații în domeniul public de 30 de ani și sub (4,23), cea mai mică de către angajații în domeniul public între 31-45 de ani (3,00).

Combaterea sărăciei este considerată ca mijloc necesar pentru impunerea respectului legii de către 94,3% din populația României. La categoriile de persoane chestionate mediile notelor privind aprobarea acestei măsuri, în ordine descrescătoare, sunt: 4,23 (polițiști), 3,94 (juriști), 3,91 (studenți), 3,71 (angajați ai instituțiilor publice). Ce mai mare notă a fost acordată de către angajații altor autorități publice decât cele judiciare de 30 de ani și sub (4,43), cea mai mică (3,45) de către juriștii de 31-45 de ani.

Cercetarea arată că nu deprivarea de scurtă durată (cum ar fi spre exemplu șomajul temporar) are efect asupra comportamentului, ci eventual o îndelungată experimentare a sărăciei, în special în timpul copilăriei.

5.3.3. EFECTELE TRAUMELOR SUFERITE ÎN COPILĂRIE PRIVIND COMPORTAMENTUL DE RESPECTARE A LEGII

Modul în care traumele suferite în copilărie afectează ulterior viața individului este studiată de psihologie. Sociologia se confruntă cu o mare problemă: în viața oricărui individ apar evenimente neplăcute în copilărie, insuccesul ulterior al individului pot accentua aceste amintiri, iar succesul le transformă în neplăceri irelevante. Astfel cercetările științifice sunt afectate de o multitudine de elemente subiective.

Personalul intervievat al penitenciarelor nu a identificat o astfel de motivație a infracționalității. Dintre persoanele condamnate 4,8% a declarat în cursul interviului că traumele suferite în copilărie au dus la comiterea infracțiunii.

Din populația României 60,6% consideră că traumele suferite în copilărie ar reprezenta un motiv de nerespectarea legii, media notelor de acceptare fiind 2,80. La categoriile chestionate aceste medii, în ordine descrescătoare, sunt 3,02 la studenți, 2,58 la polițiști, 2,54 la juriști, 2,19 la angajații instituțiilor publice. În mod constant, atât în situația populației generale, cât și a fiecărei categorii în parte, la femei și la tineri media este mai mare. Cea mai (3,38) mare medie apare la angajații publice de 30 de ani și sub, cea mai mică (1,17) la juriștii de 46 de ani și peste.

5.3.4. ÎNȚELEGEREA ROSTULUI PREVEDERILOR LEGALE

Legile trebuie respectate orbește, doar pentru că ele există, sau înțelegerea utilității legii, a rostului pentru care trebuie respectate normele juridice are un rol important privind respectarea lor?

Pentru persoanele chestionate, în ipoteza în care au fost sancționate pentru depășirea vitezei legale și își continuă drumul, motiv primordial al respectării în continuare a limitei de viteză este evitarea accidentului (61,8% dintre polițiști, 46,1% dintre juriști, 42,2% dintre angajați în domeniul public, 39,3% dintre studenți au dat acest răspuns).

Observațiile privind respectarea regulilor de circulație arată că sunt mai respectate acele reguli care totodată au și un rost evident: într-o intersecție mai multe mașini semnalizează schimbarea spre stânga a direcției decât schimbarea spre dreapta (100,0% comparativ cu 75,2%, respectiv 80,0% comparativ cu 67,8%), în mod similar

schimbarea benzii spre dreapta pe autostradă se semnalizează într-un procent mai mare (60,7% comparativ cu 50,6%).

5. CONCLUZII

Analiza unui singur factor privind comportamentul de respectare sau de eludarea a legii, cum ar fi spre exemplu etichetarea, nu poate oferi un răspuns într-adevăr științific la un fenomen extrem de complex.

În primul rând trebuie arătat că **teoria deprivării**, cum a fost formulată în forma lui brută, creând legături de cauzalitate dintre sărăcie respectiv nivelul de educație și comportamente de eludare a legii nu se confirmă prin datele empirice rezultate din cercetare.

În al doilea rând trebuie observat că există doar un conflict aparent între teorii, care are la bază analiza realizată din două perspective diferite: din perspectiva alegerii individuale și din perspectiva formării individului de către societate (socializare).

Din perspectiva **alegerii individuale** filozofia utilitaristă și teoria biologică a „genei egoiste” explică comportamentul uman prin luarea în considerare, printr-un fel de calcul matematic mai mult sau mai puțin instinctual, a ceea ce se poate pierde și ceea ce se poate câștiga. Dacă este mai avantajos comportamentul de respectare a legii, se va urmări acest tip de comportament, dacă nu, se va urmări comportamentul de eludare a legii. Poziția în ierarhie determină comportamentul: persoanele care se află în partea inferioară a ierarhiei nu au prea mult ce pierde, prin urmare pot tinde mai mult spre un comportament de eludarea legii. În schimb persoanele care se află în poziții superioare în ierarhie doresc menținerea poziției lor, inclusiv prin impunerea respectării legilor, mai ales în măsura în care aceste legi le protejează interesele. Pentru ei orice schimbare comportă riscul de a pierde poziția greu câștigată. În această interpretare se regăsește și teoria funcționalistă și cea anarhisto-marxistă: presiunea de a urca în ierarhie este puternică, pare de multe ori accesibilă doar prin mijloace ilegale; cei care se află în partea inferioară a ierarhiei neagă însuși legitimitatea regulilor stabilite de alți, doresc mai mult decât un comportament de eludarea legii: însuși schimbarea legilor. Teoria etichetării arată că persoanele considerate ca având un comportament deviant se vor comporta conform așteptărilor, adică în mod deviant. Ei nu mai au prea mult de pierdut: fiind oricum stigmatizați de societate pentru comportamentul atribuit, doresc să avanseze în ierarhie prin orice mijloc, câștigând stima prin poziția ierarhică în care pot fi propulsați ca efect al comportamentului de eludarea legii. Controlul este un factor important: într-o societate bine controlată nu pot scăpa nepedepsiți cei care nu respectă

legile, astfel prin eludarea legii există doar pierdere, nu și câștig. Acest lucru este valabil însă doar într-o societate perfect controlată, ceea ce nici nu se poate obține și nici nu este de dorit. Înțelegând fenomenul studiat din această perspectivă, societatea poate controla fenomenul de eludarea legii prin limitarea câștigului care poate fi astfel obținut și creșterea pierderilor celor care utilizează căi ilegale. Pare a fi la îndemână sancționarea drastică a eludării legilor, dar practica arată că această cale, dusă la extreme, poate duce la corupție (încercarea de mituire a celor implicați în sancționare), recidivă (persoana sancționată dur pentru o faptă minoră nu mai are cale de întoarcere în societate), chiar și instabilitate socială (revolta celor care nu suportă împingerea sau menținerea lor în partea inferioară a ierarhiei printr-un sistem sancționatoriu).

Din **perspectiva socializării** se pune accentul pe importanța interiorizării normelor societății. Comportamentul de obediență față de aceste norme trebuie să fie unul educat; nu poate fi lăsată la voia instinctelor alegerea dintre eludarea și respectarea legii. Copilul trebuie să învețe în familie, și/ori jucând cu ceilalți copii, și/ori la școală să se adapteze la reguli și să nu tolereze comportamentul altora de eludarea regulilor.

Socializarea formează la nivelul unei comunități un sistem de valori general acceptat. Teoria justiției procedurale oferă răspunsuri la acest nivel al analizei. Într-o societate în care socializarea nu se produce în sensul respectării legii, dreptul și justiția nu reprezintă valori fundamentale, în consecință comportamentul de eludarea legii poate deveni un comportament normal, iar cel de respectarea legii un comportament deviant. În cadrul unei societăți având anumite caracteristici culturale pot exista subgrupuri ce pot fi caracterizate printr-o subcultură diferită față de cultura care se impune drept dominantă în societate.

Cele două perspective nu se exclud ci se completează. Într-adevăr în societatea umană individul face alegeri (în contradicție cu societățile guvernate în totalitate sau în cea mai mare parte de instincte), dar alegerile lui sunt influențate în cea mai mare măsură de cele însușite prin educația primită și de experiențe personale, procesul de integrare a individului într-o societate, adică de socializare.

Cercetarea semnalează o gravă problemă privind conținutul educației din România. În situația în care învățământul școlar nu pune accent pe educația legislativă (nici măcar la nivelul unor chestiuni generale, care să explice menirea legislației), apar interpretări eronate, nu se înțelege esența statului de drept, cetățenii nu se adresează autorităților competente dacă devin victime ale infracțiunilor, totodată nu sprijină activitatea desfășurată de aceste instituții, oferind un spațiu larg dezvoltării

infraționalității. În aceste condiții respectarea legilor (cum ar fi cele din domeniul circulației rutiere) tinde să devină comportament deviant, și nu încălcarea lor. Modelul negativ al eludării legii se transmite prin socializarea în aceste condiții culturale.

Ieșirea din această situație este posibilă doar prin utilizarea educației școlare (educație în domeniul juridic) și prin promovarea unor modele culturale pozitive, utilizând mijloacele moderne de comunicare în masă.

BIBLIOGRAFIE

- Abélard, Pierre (1994). *Etica [Ethica seu Scito teipsum, f.a.p.]*, traducere de Dan Negrescu, Editura Paideia, București. Originalul: *Ethica seu Scito teipsum, f.a.p.*
- Agnew, Robert (2006). *Pressured Into Crime: An Overview of General Strain Theory*, Oxford University Press, New York.
- Alexander, Richard D (1987). *The biology of moral systems*, A. de Gruyter, Hawthorne.
- Althusii, Johannis (1603). *Politica methodice digesta atque exemplis sacris et profanis illustrata*, Cristophori Corvini, Herbornae Nassoviorum.
- Aquino, Tommaso d' (2009). *Summa Theologica*, traducere de Alexander Baumgarten (coord.), Editura Polirom, Iași. În maghiară: Aquinói Szent Tamás, *A teológia foglalata*, traducere de Tudós-Takács János, Gede Testvérek, Budapest, 2002. Originalul: *Summa Theologiae, f.a.p.*
- Aristotel (1924). *Politica*, traducere de Elefterie Bezdechi, Editura Cultura Națională, București.
- Ash, Solomon (1952). *Social psychology*, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Ash, Solomon (1955). Opinions and social pressures, *Scientific American*, nr. 193, p. 31-35.
- Ash, Solomon (1958). Effects of group pressure upon modification and distortion of judgments, E. E. Maccoby, T. M. Newcomb, E. L. Hartley (red.): *Readings in social psychology*, 3rd edition, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Augustinus, Aurelius [Szent Ágoston] (1989). *A boldog életről. A szabad akaratról*, traducere de Tar Ibolya, Európa Kiadó, Budapest. Originalul: *De libero arbitrio, f.a.p.*
- Austin, John (1832). *The Province of Jurisprudence Determined*, J. Murray, London.
- Axelrod, Robert M. (1986). An evolutionary approach to norms, *American Political Science Review*, vol. 80, nr. 4, p. 1095-1111.
- Banu, Ion (red.) (1984). *Filosofia greacă până la Platon*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Bădescu, Gabriel (2011). Corruption, Education, and Political Culture in Romania, Ronald F. King, Paul E. Sum (red.), *Romania under Bădescu: Aspirations*,

- Achievements, and Frustrations during his First Presidential Term*, Lexington Books, p. 221-238.
- Becker, Gary S. (1968). Crime and punishment: an economic approach, *Journal of Political Economy*, nr. 76 p. 169–217.
- Becker, Howard (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, Free Press, New York, 1963
- Bellinger, Gerhard J. (1986). *Knaurs großer Religionsführer*, Droemer Knaur, München, 1986. În maghiară: *Nagy valláskalauz*, traducere de Viola József, Akadémiai Kiadó, 1993.
- Bentham, Jeremy (1789). *Introduction to Principles of Morals and Legislation*, J. H. Burns and H. L. A. Hart, Oxford. În maghiară: *Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás alapelveibe, Brit moralisták a XVIII. században*, traducere de Fehér Ferenc, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Bereczkei Tamás (2009). *Az erény természete*, Typotex, Budapest, 2009.
- Berman, Mitchell E.; Kavoussi, Richard J.; Emil F. Coccaro (1997). Neurotransmitter correlates of human aggression, D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (red.), *Handbook of antisocial personality disorder*, Wiley, New York, p. 305-314.
- Blader, Steven L.; Tyler, Tom R. (2003). What constitutes fairness in work settings? A four-component model of procedural justice, *Human Resource Management Review*, nr. 13, p. 107-126.
- Blake, Pamela Y.; Pincus, Jonathan H.; Buckner, Cary (1995). Neurologic abnormalities in murderers, *Neurology*, nr. 45, p. 1641-1657.
- Boboș, Gheorghe (2008): *Teoria generală a dreptului*, Cluj-Napoca, , http://file.ucdc.ro/cursuri/8_1_do1101_Teoria_generala_a_dreptului_Bobos_Gheorghe.pdf.
- Bodin, Jean (1576). *Les six livres de la république*, Jacques du Puis, Paris. În maghiară: *Az államról*, traducere de Máté Györgyi și Csűrös Klára, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Bohannan, Paul (1965). The Differing Realms of the Law, *American Anthropologist*, vol. 67, nr. 6, p. 33-42.
- Bowlby, John (1951). *Maternal Care and Mental Health*, Schocken Books, New York.
- Brownson, Orestes Augustus (1873). The Democratic Principle, *Brownson's Quarterly Review*, April, Boston.
- Burlamaqui, Jean Jacques (1747). *Principes du droit naturel*, Barillot et fils, Genève.

- Büchler Pál (1915), trad. *Manu törvényei*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest.
- Carey, Gregory (1992). Twin Imitation for Antisocial Behavior: Implications for Genetic and Family Environment Research, *Journal of Abnormal Psychology*, vol. 101, nr. 1, p. 18-25.
- Charron, Pierre (1601). *Traité de la sagesse*, Bordeaux. În maghiară: A bölcsességről, traducere de Tamás Gáspár Miklós, *Reneszánsz etikai antológia*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1984, p. 420-489.
- Chen, Wan-Chi; Lin, Ming-Jen; Liu, Jin-Tan (2010). Maternal age as a crucial factor between low birth weight and crime: Evidence from Taiwan's National Data – A research note, *Social Science Research*, vol. 39, p. 1047-1058.
- Cheterchi, Ioan; Craiovan, Ion (1993). *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura ALL, București.
- Clarke, Ronald V.; Derek B. Cornish (2001). Rational choice, Paternoster, Raymond; Bachman, Ronet (red.): *Explaining Criminals and Crime*, Roxbury, Los Angeles, p. 23-42.
- Clement, Gheorghe (f.a.p.). *Elemente de teoria generală a dreptului*, http://www.svedu.ro/curs/tgd_gclement.pdf.
- Cloninger, Claude Robert; Gottesman, Irving Isadore (1987). Genetic and environmental factors in antisocial behavior disorders, S. A. Mednick, T. E. Moffitt, S. A. Stack (red.), *The causes of crime: New biological approaches*, Cambridge University Press, New York, p. 92-109.
- Cloward, Richard; Lloyd Ohlin (1960). *Delinquency and Opportunity*, Free Press, New York.
- Cohen, Abraham (1932). *Everyman's Talmud*, J.M. Dent & Sons, London. În română: *Talmudul*, traducere de C. Litman, Editura Hasefer, București, 1999.
- Cohen, Albert (1955). *Delinquent Boys*, Free Press, London, 1955
- Comte, Auguste (1844). *Discours sur l'Esprit positif*, Carilian-Goeury et V. Dalmont, Paris. În română: *Discurs asupra spiritului pozitiv*, traducere de Leonard Gavrilu, Editura Științifică, București, 1999.
- Constantin, Gabriel (1996). *Filosofia arabă a istoriei*, Editura Anastasia, București.
- Condorcet, Marie Jean Antoine Cariat, marquis de (1788). *Essai sur la constitution et les fonctions des assemblées provinciales*, Paris.
- Conley, John M.; William M. O'Barr (1990). *Rules Versus Relationships. The Ethnography of Legal Discourse*, The University of Chicago Press.

- Coing, Helmut (1950). *Grundzüge der Rechtsphilosophie*, De Gruyter, Berlin. În maghiară: *A jogfilozófia alapjai*, traducere de Szabó Béla, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- Cowan, Jane K.; Dembour, Marie-Bénédicte; Wilson, Richard A. (red.) (2001). *Culture and Rights. Anthropological Perspectives*, Cambridge University Press.
- Cowan, Jane K. (2006). Culture and Rights after Culture and Rights, *American Anthropologist*, vol. 108, nr. 1, p. 9-24.
- Crick, Nicki R.; Dodge, Kenneth A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment, *Psychological Bulletin*, nr. 115, p. 74-101.
- Crișan, Alexandru; Negru, Ionel (2006). *Teoria generală a dreptului*, Eurostampa, Timișoara.
- Csányi Vilmos (1999). *Az emberi természet*, Vince Kiadó, Budapest.
- Dabney, Dean A.; Dugan, Laura; Topalli, Volkan; Hollinger, Richard C. (2006). The Impact of Implicit Stereotyping on Offender Profiling, *Criminal Justice and Behavior*, vol. 33, nr. 5, p. 646-674.
- Dawkins, Richard (1976). *The Selfish Gene*, Oxford University Press, Oxford. În română: *Gena egoistă*, traducere de Dan Crăciun, Editura Tehnică, 2006. În maghiară: *Az önző gén*, traducere de Síklaki István, Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
- Dawkins, Richard (1998). *Unweaving the Rainbow. Science, Delusion and the Appetite for Wonder*, Houghton Mifflin Company, Boston. În maghiară: *Szivárványbontás. Tudomány, szemfényvesztés és a csoda igézete*, traducere de Kertész Balázs, Vince Kiadó, Budapest, 2001.
- Dawkins, Richard (2006). *The God Delusion*, Bantam Press, London. În română: *Himera credinței în Dumnezeu*, traducere de Victor Godeanu, Editura Curtea Veche, 2007. În maghiară: *Isteni téveszme*, traducere de Kepes János, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007.
- DeFina, Robert; Hannon, Lance (2010). For incapacitation, there is no time like the present: The lagged effects of prisoner reentry on property and violent crime rates, *Social Science Research*, vol. 39, p. 1004-1014.
- Deveaux, Monique (2000). Conflicting Equalities? Cultural Group Rights and Sex Equality, *Political Studies*, vol. 48, p. 522-539.

- Dishion, Thomas J.; Patterson, Gerald R. (1997). The timing and severity of antisocial behavior: Three hypotheses within an ecological framework, D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (red.), *Handbook of antisocial personality disorder*, Wiley, New York, p. 205-217.
- Donovan, James M. (2008). *Legal Anthropology: An Introduction*, AltaMira Press, Lanham.
- Durkheim, Émile (1897). *Le Suicide*, Félix Alcan, Paris. În română: *Despre sinucidere*, traducere de Mihaela Calcan, Institutul European Iași, 1993. În maghiară: *Az öngyilkosság*, traducere de Józsa Péter, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Durkheim, Émile (1912). *Les formes élémentaires de la vie religieuse: Le système totémique en Australie*, F. Alcan, Paris. În română: *Formele elementare ale vieții religioase*, traducere de Magda Jeanrenaud și Silviu Lupescu, Editura Polirom, Iași, 1995. În maghiară: *A vallási élet elemei formái: A totemisztikus rendszer Ausztráliában*, traducere de Vargyas Zoltán, L'Harmattan, Budapest, 2003.
- Dworkin, Ronald (1978). *Taking Rights Seriously*, Turtleback Books, Cambridge.
- Eibl-Eibesfeldt, Irenäus (1982). Warfare, Man's Indoctrinability and Group Selection, *Ethology (Zeitschrift für Tierpsychologie)*, Blackwell Verlag GmbH, Berlin, vol. 60, p. 177-198.
- Evans, Kate E.; Harris, Stephen (2008). Adolescence in male African elephants, *Loxodonta africana*, and the importance of sociality, *Animal Behaviour*, vol. 76, p. 779-785.
- Fehr, Ernst; Fischbacher, Urs (2004). Thirty-party punishment and social norm, *Evolution and Human Behavior*, nr. 25, p. 63-87.
- Fehr, Ernst; Gächter, Simon (2002). Altruistic punishment in humans, *Nature*, nr. 415, p. 137-140.
- Fehr, Ernst; Rockenbach, Bettina (2003). Detrimental effects of sanctions on human altruism, *Nature*, nr. 422, p. 137-140.
- Felson, Marcus (1994). *Crime and Everyday Life: Insights and Implications for Society*, Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- Ferri, Enrico (1884). *Sociologia criminale*, Fratelli Bocca, Torino.
- Fichte, Johann Gottlieb (1796). *Grundlage des Naturrechts nach principien der wissenschaftslehre*, C.E. Gabler, Iena und Leipzig, 1796. În maghiară: A

- természetjog alapja a tudománytan elvei szerint, Johann Gottlieb Fichte: *Válogatott filozófiai írások*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, p. 147-194.
- Finnis, John (1980). *Natural Law and Natural Rights*, Clarendon, Oxford.
- Fisman, Raymond; Miguel, Edward (2007). Corruption, Norms and Legal Enforcement: Evidence from Diplomatic Parking Tickets, *Journal of Political Economy*, vol. 115, nr. 6, p. 1020-1048.
- Florian, Gheorghe (f.a.p.). *Motivația infracțională la persoanele adulte care execută pedepse privative de libertate*, Institutul Național de Criminologie, București, [http://www.criminologie.ro/SRCC/Lang/Romana/Study/Motivatiainfracionala la persoanele adulte care executa pedepse privative de libertate - Studiu.pdf](http://www.criminologie.ro/SRCC/Lang/Romana/Study/Motivatiainfracionala%20la%20persoanele%20adulte%20care%20executa%20pedepse%20privative%20de%20libertate%20-%20Studiu.pdf).
- Fossey, Dian (1983). *Gorillas in the Mist*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1983. În maghiară: *Gorillák a ködben*, traducere de ifj. Vitray Tamás, Park Kiadó, Budapest, 1990.
- Franks, Becca; Higgins, E. Torry (2012). Effectiveness in Humans and Other Animals: A Common Basis for Well-being and Welfare, *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 46, Columbia University Department of Psychology, New York, p. 285-346.
- Frayne, Douglas R. (1997). *Ur III Periode (2112–2004 BC)*, University of Toronto Press Incorporated, Toronto.
- Freeman, Michael (2002). Anthropology and the Democratisation of Human Rights, *The International Journal of Human Rights*, vol. 6, nr. 3, p. 37-54.
- Freud, Sigmund (1917). *Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*, Hugo Heller & Cie, Wien. În română: *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*, traducere de Leonard Gavrilu, Editura Didactică și Pedagogică, 1980. În maghiară: *Bevezetés a pszichoanalízisbe*, traducere de Hermann Imre, Gondolat, Budapest, 1986, p. 351-352.
- Fuller, Lon (1964). *The Morality of Law*, Yale University Press, New Haven.
- Galan, Jose Manuel; Izquierdo, Luis R. (2005). Appearances Can Be Deceiving: Lessons Learned Re-Implementing Axelrod's 'Evolutionary Approach to Norms', *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, vol. 8, nr. 3, <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/8/3/2.html>.

- Genoiu, Iliora (2011), coord. *Teoria generală a dreptului*, suport de curs, Universitatea Valahia din Târgoviște, anul universitar 2011–2012, p. 17, <http://www.valahia-drept.ro/>.
- Giddens, Anthony (1989). *Sociology*, Polity Press, Cambridge. În română: *Sociologie*, traducere de Radu Săndulescu, Vivian Săndulescu, Editura ALL, București, 2010. În maghiară: *Szociológia*, traducere de Farkas András, Kovács Ferenc, Kohonyi András, Szalai Éva, Tóth Zsuzsanna, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- Gintis, Herbert; Bowles, Samuel; Boyd, Robert, Fehr, Ernst (2007). Explaining altruistic behavior in humans, *Oxford Handbook of Evolutionary Psychology*, Oxford University Press, Oxford, p. 605-620.
- Gluckman, Max (1955). *The Judicial Process among the Barotse of Northern Rhodesia*, The Free Press, Glencoe.
- Godwin, William (1793). *Enquiry Concerning Political Justice, and its Influence on General Virtue and Happiness*, G.G.J. and J. Robinson, London. În maghiară: *Vizsálódás a politikai igazságosság körében, Anarchizmus*, traducere de Náday Judit, Századvég Kiadó, Budapest, 1991, p. 7-29.
- Goldman, Emma (1908). What I Believe, *New York World*, July 19, 1908.
- Gramsci, Antonio (1949). *Note sul Machiavelli sulla politica e sullo stato moderno*, G. Einaudi, Torino. În maghiară: *Az új fejedelem*, traducere de Betlen János, Magyar Helikon, Budapest, 1977.
- Grigore, George (2000), trad. *Coranul*, Editura Kriterion, București.
- Grotius, Hugo (1625). *De jure belli ac pacis*, Paris. În română: *Despre dreptul războiului și al păcii*, traducere de George Dimitriu, Editura Științifică, 1968. În maghiară: *A háború és a béke jogáról*, vol. I-III, traducere de Brósz Róbert, Diószdi György și Haraszi György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
- Guillaume, James (1876). *Idées sur l'Organisation Sociale*, Librairie du Travail, Paris. În maghiară: *Gondolatok a társadalmi szervezetről*, *Anarchizmus*, traducere de Lenkei Júlia, Századvég Kiadó, Budapest, 1991, p. 277-285
- Hanga, Vladimir (1964). *Drept privat roman*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Hall, Stuart (1980). *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-79*, Hutchinson, London.

- Hallaq, Wael B. (2005). *The Origins and Evolution of Islamic Law*, Cambridge University Press.
- Haller István (2004). *Discriminarea rasială în județele Mureș și Satu Mare*, Liga PRO EUROPA, Tîrgu Mureș.
- Haller István (2005a), *Discriminarea rasială în județele Arad, Cluj, Harghita, Sibiu și Timiș*, Liga PRO EUROPA, Tîrgu Mureș.
- Haller István (2005b). *Discriminarea rasială în județele Alba, Bihor, Brașov, Caraș-Severin și Sălaj*, Liga PRO EUROPA, Tîrgu Mureș.
- Haller István (2014a). Cerințele calitative ale legilor în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, Editura C.H. Beck, București, nr. 1, p. 27-36.
- Haller István (2014b). Percepția motivelor comiterii infracțiunii de către condamnați și angajații penitenciarelor, *Studii de securitate publică*, vol. 3, nr. 3 (11), p. 32-43.
- Haller István (2014c). Is there a correlation between poverty and criminality? Analysis of european data, *European Review of Applied Sociology*, vol. 7, nr. 9, p. 5-14.
- Haller István (2014d). Interpretarea legii de către diferite categorii de persoane, *Studii de Securitate Publică*, vol. 3 nr. 4 (12), p. 193-202.
- Haller István (2014e). Modul de soluționare a dilemelor morale și a dilemelor de aplicare a legislației de către polițiști, *Revista Română de Sociologie*, anul XXV, nr. 5-6, p. 479-492.
- Haller István (2014f). Interpretarea legii de către diferite categorii de persoane, *Studii de Securitate Publică*, vol. 3 nr. 4 (12), p. 193-202.
- Handwerker, W. Penn (1997). Universal Human Rights and the Problem of Unbounded Cultural Meanings, in *American Anthropologist*, vol. 99, nr. 4, p. 799-809.
- Hauser, Marc D. (2006). *Moral Minds: How Nature Designed our Universal Sense of Rights of Right and Wrong*, Ecco, New York.
- Hart, Herbert L. A. (1961). *The Concept of Law*, Clarendon Press, Oxford. În maghiară: *A jog fogalma*, traducere de Takács Péter, Osiris Kiadó, 1995.
- Hartmann, Frank; Slapničar, Sergeja (2012). The perceived fairness of performance evaluation: The role of uncertainty, *Management Accounting Research*, nr. 23, p 17-33.

- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1830). *Enzyklopödie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, Oßwald'scher Verlag, Heidelberg. În română: *Enciclopedia științelor filozofice*, traducere de Dumitru D. Roșca, Virgil Bogdan, Constantin Floru și Radu Stoichiță, Editura Humanitas, București, 1995. În maghiară: *A filozófiai tudományok enciklopédiájának alapvonalai*, traducere de Szemere Samu, Akadémiai Kiadó, 1968.
- Helvétius, Claude Adrien (1772). *De l'homme, de ses facultés et de son éducation*. În maghiară: *Az emberről: értelmi képességeiről és neveltetéséről*, traducere de Györi János, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.
- Henrich, Joseph; Boyd, Robert; Bowles, Samuel; Camerer, Colin; Fehr, Ernst; Gintis, Herbert; McElreath, Richard; Alvard, Michael; Barr, Abigail; Ensminger, Jean; Smith Henrich, Natalie; Hill, Kim; Gil-White, Francisco; Gurven, Michael; Marlowe, Frank W.; Patton, John Q.; Tracer, David (2005). 'Economic Man' in Cross-cultural Perspective: Behavioral Experiments in 15 Small-Scale Societies, *Behavioral and Brain Sciences*, nr. 28, p. 1-46
- Hirschi, Travis (1969). *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley.
- Hobbes, Thomas (1651). *Leviathan Or the Matter, Forme, and Power of A Commonwealth Ecclesiasticall and Civil*, Andrew Crooke, London. În română: *Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități eclesiastice și civile*, traducere de Emanuel-Mihail Socaciu, Emanuel-Mihail Socaciu, *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 37-100. În maghiară: *Leviathán vagy az egyházi és a világi állam anyaga, formája és hatalma*, Magyar Helikon, Budapest, 1970.
- Hoebel, Adamson E. (1954). *The Law of Primitive Man*, Harvard University Press.
- Hough, Mike; Sato, Mai (2011), red. *Trust in justice: why is important for criminal policy, and how it can be measured. Final report of the Euro-Justice project*, Akademic Bookstore, Helsinki, 2011.
- House, Bailey R.; Henrich, Joseph; Brosnan, Sarah F.; Silka, Joan B. (2012). The ontogeny of human prosociality: behavioral experiments with children aged 3 to 8, *Evolution and Human Behaviour*, vol. 33, p. 291-308.
- Ihering, Rudolph Ritter von (1872). *Der Kampf ums Recht*, G. J. Manz'schen Buchhandlung, Wien.

- Ionescu, Mircea Felix Melinești (2011). *Teoria generală a dreptului*, Universitatea Hyperion, București, [http://www.id-hyperion.ro/cursuri/cursuri drept/Teoria Generala a Dreptului - anul 1, sem 1.pdf](http://www.id-hyperion.ro/cursuri/cursuri_drept/Teoria_Generala_a_Dreptului_-_anul_1,_sem_1.pdf).
- IRES (2013). *Percepții și atitudini privind discriminarea*, [http://www.cncd.org.ro/files/file/Sondaj de opinie CNCD 2013.pdf](http://www.cncd.org.ro/files/file/Sondaj_de_opinie_CNCD_2013.pdf).
- Jackson, Jonathan; Bradford, Ben; Hough, Mike; Myhill, Andy; Quinton, Paul; Tyler, Tom R. (2012). Why do People Comply with the Law?, *British Journal of Criminology*, nr. 52, p. 1051-1071.
- Jaspers, Karl (1949). *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, Artemis Verlag, München & Zürich. În română: Originea și sensul istoriei, *Texte filosofice*, traducere de George Purdea, Editura Politică, București, 1986, p. 147-335.
- Jing-Bao, Nie (2005). Cultural values embodying universal norms: a critique of a popular assumption about cultures and human rights, *Developing World Bioethics*, vol. 5, nr. 3, p. 251-257.
- Kant, Immanuel (1795). *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*, Friedrich Nicolovius, Königsberg. În maghiară: *Az örök béke*, traducere de Babits Mihály, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.
- Kelsen, Hans (1934). *Reine Rechtslehre*, Franz Deuticke, Wien.
- Kelsen, Hans (1979). *General Theory of Norms*, Clarendon Press, Oxford.
- Khaliq, Urfan; Young, James (2001). Cultural diversity, human rights and inconsistency in the English courts, *Legal Studies* vol. 21, nr. 2, p. 192-225.
- Killias, Martin (2003), preș. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics - 2003*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag.
- Killias, Martin (2006), preș. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics - 2006*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag.
- Killias, Martin (2010), preș. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics - 2010*, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag.
- Kmoskó Mihály (1911), trad. *Hammurabi törvényei*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1911.
- Kraus, George; Reynolds, David J. (2001). The „A-B-C’s” of the cluster B’s: Identifying, understanding and treating cluster B personality disorders, *Clinical Psychology Review*, nr. 21, p. 345-373.
- Kohlberg, Lawrence (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach, T. Lickona (red.) *Moral Development and*

- Behavior: Theory, Research and Social Issues*, Holt, Rinehart and Winston, New York, p. 31-53.
- Lacassagne, Alexandre (1913). Les transformations du droit pénal et les progrès de la médecine légale, de 1810 à 1912, *Archives d'anthropologie criminelle*, p. 321-364.
- Lawick-Goodall, Jane van (1971). *In the Shadow of Man*, Wm. Collins Sons and Co. Ltd, London. În română: *În umbra omului*, traducere de Veronica Focșeneanu, Editura Meridiane, București, 1985. În maghiară: *Az ember árnyékában*, traducere de László Ilona, Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
- Lemert, Edwin (1972). *Human Deviance, Social Problems and Social Control*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Letki, Natalia (2006). Investigating the Roots of Civic Morality: Trust, Social Capital, and Institutional Performance, *Political Behavior*, vol. 28, nr. 4, p. 305-325.
- Lippert, Walter W.; Senter, R. J. (1966). Electrodermal responses in the sociopath, in *Psychonomic Science*, nr. 4, p. 25-26.
- Locke, John (1690a). *Two Treatises of Government*, Awnsham Churchill, London.
- Locke, John (1690b). *Essay concerning Human Understanding*, The Basset, London. În română: *Eseu asupra intelectului omenesc*, traducere de Armand Roșu și Teodor Voiculescu, Editura Științifică, București, 1961. În maghiară: *Értekezés az emberi értelemről*, traducere de Dienes Valéria, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- Lombroso, Cesare (1876). *L'uomo delinquente*, Hoepli, Milano. În română: *Omul delincent*, Editura Măiastră, București, 1992.
- Lorenz, Konrad (1963). *Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression.*, Dr. G. Borotha-Schoeler Verlag, Wien. În maghiară: *Az agresszió*, traducere de Tandori Dezső și Zoltai Ildikó, Katalizátor Iroda, Budapest, 1995.
- Lorenz, Konrad (1965). *Über tierisches und menschliches Verhalten. Gesammelte Verhalten I-II.*, Piper & Co. Verlag, München. În maghiară: *Az állati és emberi viselkedésről. Összegyűjtött tanulmányok, I-II kötet*, traducere de Murányi Beatrix și ifj. Kőrös László, Totem Kiadó, Budapest, 2001.
- Lorenz, Konrad (1973). *Die Rückseite des Spiegels. Versuch einer Naturgeschichte des menschlichen Erkennens.*, Piper & Co. Verlag, München. În maghiară: *A tükör hátoldala: Az emberi megismerés természetrajza*, traducere de ifj. Kőrös László, Cartaphilus Kiadó, Budapest, 2005.

- Lorenz, Konrad (1978). *Vergleichende Verhaltensforschung oder Grundlagen der Ethologie*, Springer Verlag, Wien. În maghiară: *Összehasonlító magatartáskutatás. Az etológiai alapjai*, traducere de Garzó Tamás, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
- Lukács György (1919). Az erkölcs szerepe a kommunista termelésben, *Szocialisttermelés*, július 20.
- Malinowski, Bronisław (1926). *Crime and Custom in Savage Society*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd, London.
- Matza, David (1964). *Delinquency and Drift*, John Wiley and Sohn, New York.
- McCall, Patricia L.; Land, Kenneth C.; Parker, Karen F. (2011). Heterogeneity in the rise and decline of city-level homicide rates, 1976-2005: A latent trajectory analysis, *Social Science Research*, vol. 40, p. 363-378.
- Mead, George Herbert (1918). The Psychology of Punitive Justice, *American Journal of Sociology*, vol. 23, nr. 3, p. 577-602.
- Merry, Sally Engle (2003). Constructing a Global Law-Violence against Women and the Human Rights System, *Law and Social Inquiry*, vol. 28, p. 941-977.
- Merry, Sally Engle (2006). Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the Middle, *American Anthropologist*, vol. 108, nr. 1, p. 38-51.
- Merton, Robert K. (1949). *Social Theory and Social Structure*, Free Press, New York. În maghiară: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*, traducere de Berényi Gábor, Balogh Zoltán, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Micle, Mihai Ioan (2004). *Deținuții și relațiile în mediul carceral*, Institutul Național de Criminologie, București, [http://www.criminologie.ro/INC/Lang/Romana/Study/Detinitii_si_relatiile_in_mediul_carceral - Rezumat.pdf](http://www.criminologie.ro/INC/Lang/Romana/Study/Detinitii_si_relatiile_in_mediul_carceral_-_Rezumat.pdf).
- Miguel, Edward; Satyanath, Shanker; Sergenti Ernest (2004). Economic Shocks and Civil Conflict: An Instrumental Variables Approach, *Journal of Political Economy*, University of Chicago Press, vol. 112, nr. 4, p. 725-753.
- Miguel, Edward (2005). Poverty and Witch Killing, *The Review of Economic Studies*, Oxford University Press, vol. 72, nr. 4, p. 1153-1172.
- Milgram, Stanley (1963). Behavioral study of obedience, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, nr. 67, p. 371-378.
- Milgram, Stanley (1974). *Obedience to authority: An experimental view*, Harper & Row, New York.

- Mill, John Stuart (1859). *On Liberty*, John W. Parker and Son, West Strand, London. În română: *Despre libertate*, traducere de Adrian-Paul Iliescu, Editura Humanitas, București, 2005. În maghiară: *A szabadságról*, traducere de Pap Mária, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.
- Miroiu, Adrian (2007). *Fundamentele politicii*, Editura Polirom.
- Moghadam, Valentine; Bagheritari, Manilee (2007). Cultures, Conventions, and the Human Rights of Women: Examining the Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage, and the Declaration on Cultural Diversity, *Museum International*, Blackwell Publishing, nr. 236 (vol. 59, nr. 4), p. 9-18.
- Monroe, Kristen Renwick (2001). Morality and a Sense of Self: The Importance of Identity and Categorization for Moral Action, *American Journal of Political Science*, vol. 45, nr. 3, p. 491-507.
- Monte, Giuseppe Del (2004), trad. *Inscrizioni reali dal Vicino Oriente antico*, Università di Pisa.
- Montesquieu (1748). *De l'esprit des lois*, Barrillot et fils, Genève. În română: *Despre spiritul legilor*, traducere de Armand Roșu, Editura Științifică, București, 1964. În maghiară: *A törvények szelleméről*, traducere de Nemes István și Horváth Andor, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987.
- Morus, Thomas (1516). *De optimo reip. statv, deque noua insula Vtopia, libellus uere aureus, nec minus salutaris quam festiuus*, More, Leuven. În română: *Utopia*, traducere de Elefterie Bezdechi și Ștefan Bezdechi, Editura Științifică, București, 1958. În maghiară: *Utopia*, traducere de Geréb László, Officina Nyomda és Kiadóvállalat, Budapest, 1941.
- Motoroiu, Adriana (2010), coord. *Teoria generală a dreptului*, suport de curs, Universitatea Valahia din Târgoviște, anul universitar 2010–2011, p. 18, <http://www.scribd.com/doc/122453072/Teoria-General-a-Dreptului>.
- Nader, Laura (1990). *Harmony Ideology: Justice and Control in a Zapotec Mountain Village*, Stanford University Press.
- Naftali Kraus (1990). *Az ősi forrás*, Fórum R.t. Könyvkiadó, Budapest.
- Naftali Kraus (1993). *A Talmud bölcsei*, Pesti Szalon Kiadó, Budapest.
- Neumann, John von; Morgenstern, Oskar (1944). *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton University Press.

- Nowak, Martin A.; Sigmund, Karl (1998). Evolution of indirect reciprocity by image scoring, *Nature*, nr. 393, p. 573-577.
- Nussbaum, Martha (2000). In Defense of Universal Values, *Idaho Law Review*, nr. 36, p. 379-448.
- Ossowska, Maria (1963). *Socjologia moralności: zarys zagadnień*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa. În maghiară: *Erkölcșociológia*, traducere de Forintos György, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Park, Robert E.; Burgess, Ernest W. (1922). *Introduction in Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Pascal, Blaise (1669). *Pensées*, Guillaume Desprez, Paris. În română: *Cugetări provinciale*, traducere de George Iancu Ghidu, Editura Științifică, București, 1967. În maghiară: *Gondolatok*, traducere de Pődör László, Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.
- Patterson, Gerald R.; DeBaryshe, Barbara; Ramsey, Elizabeth (1989). A developmental perspective on antisocial behavior, *American Psychologist*, nr. 44, p. 471-483.
- Phillips, Julie; Land, Kenneth C. (2012). The link between unemployment and crime rate fluctuations: An analysis at the county, state, and national levels, *Social Science Research*, vol. 41, p. 681-694.
- Piaget, Jean (1932). *Le jugement moral chez l'enfant*, Les Presses universitaires de France, Paris.
- Platon (1968). Gorgias, traducere de Cezar Papacostea, revizuită de Constantin Noica, Platon: *Dialoguri*, Editura pentru Literatură Universală, București, p. 125-239.
- Platon (1974). Criton, traducere de Marta Guțu, Platon: *Opere*, vol. I, Editura Științifică, București, p. 61-76.
- Platon (1976). Menon, traducere de Liana Lupaș și Petru Creția, Platon: *Opere*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 373-414.
- Platon (1989). Omul politic, Platon: *Opere*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, p. 392-482.
- Platon (1995). *Legile*, traducere de Elefterie Bezdechi, Editura Iri, București.
- Plomin, Robert; DeFries, John C.; Knopik, Valerie S.; Neiderhiser, Jenae M. (2012). *Behavioral Genetics*, 6th edition, Worth Publishers.
- Pospisil, Leopold (1971). *Anthropology of Law*, Yale University Press, New Haven.

- Proudhon, Pierre-Joseph (1840). *Qu'est-ce que la propriété? Recherche sur le principe du droit et du gouvernement*, Librairie internationale, Paris. În maghiară: Mi a tulajdon?, *Anarchizmus*, traducere de Lenkei Júlia, Századvég Kiadó, Budapest, 1991, p. 30-44.
- Pufendorf, Samuel (1673). *De Officio Hominis et Civis Juxta Legem Naturalem Libri Duo*, Sumtibus Adami Junghans, Londini.
- Quetelet, Adolphe (1835). *Sur l'homme et le développement de ses facultés: ou, Essai de physique sociale*, Paris, Bachelier.
- Radbruch, Gustav (1932). *Rechtsphilosophie*, Verlag von Quelle & Meyer, Leipzig.
- Raz, Joseph (1979). *The Authority of Law*, Clarendon, Oxford.
- Raz, Joseph (1986). *The Morality of Freedom*, Oxford University Press, Oxford.
- Rebellon, Cesar J.; Manasse, Michelle E.; Gundy, Karen T. Van; Cohn, Ellen S. (2012). Perceived injustice and delinquency: A test of general strain theory, *Journal of Criminal Justice*, vol. 40, p. 230-237.
- Reclus, Jacques Élisée (1894). *L'Anarchie*, Conférence prononcée aux membres de la loge maçonnique «Les amis philanthropes», à Bruxelles, le 18 de Juin. În maghiară: *Az anarkia*, A budapesti anarkista csoport, Budapest, 1915.
- Remane, Adolf (1960). *Das soziale Leben der Tiere*, Rowohlt Verlag, Hamburg. În maghiară: *Az állatok társas viselkedése*, traducere de Seidl Marietta, Natura Kiadó, Budapest, 1978.
- Peter J. Richerson, Robert Boyd (2005). *Not by Genes Alone: How culture transformed human evolution*, University of Chicago Press.
- Ridley, Matt (1996). *The origins of Virtue*, Penguin Books. În maghiară: *Az erény eredete*, traducere de Jakabffy Éva, Jakabffy Imre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011.
- Ridley, Matt (1999). *Genome: the authobiography of a species in 23 chapters*, Fourth Estate, London. În maghiară: *Egy faj önéletrajza 23 fejezetben*, traducere de dr. Huszár Tamás și Simon Tamás, Akkord Könyvkiadó, 2002.
- Ridley, Matt (2011). *The Rational Optimist. How Prosperity Evolves*, Fourth Estate, London. În maghiară: *A józan optimista. A jólét evolúciója*, traducere de Nagy Mónika Zsuzsa, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012.
- Rosati, Alexandra G.; Hare, Brian (2012). Decision making across social context: competition increases preferences for risk in chimpanzees and bonobos, *Animal Behaviour*, vol. 84, p. 869-879.

- Rousseau, Jean-Jacques (1753). *Préface de Narcisse*, Paris.
- Rousseau, Jean-Jacques (1755). *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*, Marc Michel Rey, Amsterdam. În română: *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*, traducere de Sigmund Antoniu, Editura Științifică, București, 1958. În maghiară: *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*, Russeau, Jean-Jacques: *Értekezések és filozófiai levelek*, traducere de Kis János, Magyar Helikon, Budapest, 1978.
- Rousseau, Jean-Jacques (1762). *Du Contrat social*, Marc Michel Rey, Amsterdam. În română: *Contractul social*, traducere de Henri H. Stahl, Editura Științifică, București, 1957. În maghiară: *A társadalmi szerződés*, traducere de Mikó Imre, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.
- Rus, Remus (1994). *Istoria filosofiei islamice*, Editura Enciclopedică.
- Sade, Donatien Alphonse François de (1795). *La Philosophie dans le boudoir ou Les instituteurs immoraux*, Paris. În română: *Filozofia în budoar*, traducere de Lucian Alxiu, Editura de Vest, Timișoara, 1993. În maghiară: *Filozófia a budoárban*, traducere de Marsall Ilona, Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, 1989.
- Sartre, Jean-Paul (1960). *Critique de la raison dialectique*, Gallimard, Paris.
- Savigny, Friedrich Carl von (1814). *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, Mohr und Zimmer, Heidelberg.
- Scheff, Thomas J. (2011). Social-emotional origins of violence: A theory of multiple killing, *Aggression and Violent Behaviour*, vol. 16, p. 453-460.
- Sellin, Johan Thorsten (1938). *Culture Conflict and Crime*, Social Science Research Council, New York.
- Shinada, Mizuho; Yamagishi, Toshio; Ohmura, Yu (2004). False friends are worse than bitter enemies: 'Altruistic' punishment of in-group members, *Evolution and Human Behavior*, nr. 25, p. 379-393.
- Sida, Andrei (1999). *Introducere în teoria generală a dreptului*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca.
- Sida, Andrei; Berlingher, Daniel (2007). *Teoria generală a dreptului*, Vasile Goldiș University Press, Arad.

- Sigfusdottir, Inga Dora; Kristjansson, Alfgeir Logi; Agnew, Robert (2012). A comparative analysis of general strain theory, *Journal of Criminal Justice*, vol. 40, p. 117-127.
- Simon Róbert (1987), trad. *Korán*, Helikon Kiadó, Budapest.
- Skinner, B. F. (1969). *Contingencies of Reinforcement: A Theoretical Analysis*, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Starr, June; Goodale Mark (2002), red. *Practicing Ethnography in Law*, Palgrave Macmillan.
- Steele, Francis R. (1948). The Code of Lipit-Ishtar, *American Journal of Archeology*, vol. LII, nr. 3.
- Smith, Adam (1750). *The Theory of Moral Sentiments*, London, A. Strahan and T. Cadell. În maghiară: Az erkölcsi érzelmek elmélete, *Brit moralisták a XVIII. században*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, p. 423-556.
- Smith, Edward E.; Nolen-Hoeksema, Susan; Fredrickson, Barbara L.; Loftus, Geoffrey R. (2003). *Atkinson and Hilgard's Introduction to Psychology*, 14th Edition, Wadsworth, a Thompson Learning Company. În maghiară: *Pszichológia*, traducere de Boros Ottilia, Gábris Krisztián, Ivády Rozália Eszter, Nábrády Mária, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Smith, John Maynard; Price, George R. (1973). The Logic of Animal Conflict, *Nature*, vol. 246, nr. 5427, p. 15-18.
- Spinoza, Benedictus de (1670). *Tractatus theologico-politicus*, [Henricus Kunraht, Hamburgi], Jan Rieuwertsz, Amsterdam. În maghiară: *Teológiai-politikai tanulmány*, traducere de Szemere Samu, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Spinoza, Benedictus de (1677). *Tractatus politicus*. În maghiară: *Politikai tanulmány, levelek*, traducere de Szemere Samu, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979.
- Stirner, Max (1845). *Der Einzige und sein Eigentum*, Otto Wigand, Leipzig. În maghiară: *Az egyetlen és tulajdona*, *Anarchizmus*, traducere de Pap Mária, Századvég Kiadó, Budapest, 1991, p. 60-92.
- Suarez, Francisco (1612). *De legibus ac Deo legislatore*, Apud Didacum Gomez de Loureiro, Coimbra.
- Sun, Li-Yun; Chow, Irene Hau Siu; Chiu, Randy K.; Pan, Wen (2013). Outcome favorability in the link between leader-member exchange and organizational citizenship behavior: Procedural fairness climate matters, *The Leadership Quarterly*, nr. 24, p. 215-226.

- Sutherland, Edwin Hardin (1924). *Principles of Criminology*, University of Chicago Press, Chicago.
- Sutherland, Stuart (1992). *Irrationality*, Constable & Co., London. În maghiară: *Irracionalitás*, traducere de Nagy Mónika Zsuzsanna, Noran Libro Kiadó, Budapest, 2010.
- Tannenbaum, Frank (1938). *Crime and Community*, Columbia University Press, New York.
- Tarde, Jean-Gabriel De (1890). *Les lois de l'imitation: étude sociologique*, Alcan, Paris.
- Taylor, Ian; Walton, Paul; Young, Jock (1973). *The New Criminology for a Social Theory of Deviance*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Tittle, Charles R.; Antonaccio, Olena; Botchkovar, Ekaterina; Kranidioti, Maria (2010). Expected utility, self-control, morality, and criminal probability, *Social Science Research*, vol. 39, p. 1029-1046.
- Tőkei Ferenc (1986), red. *Kínai filozófia*, vol. I-III, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tulogdi Áron, Tóth Máté, Halász József, Mikics Éva, Fűzesi Tamás, Haller József (2010). Brain mechanisms involved in predatory aggression are activated in a laboratory model of violent intra-specific aggression, *European Journal of Neuroscience*, vol. 32, Federation of European Neuroscience Societies and Blackwell Publishing Ltd., p. 1744-1753.
- Tyler, Tom R. (1990). *Why People Obey the Law*, Yale University Press, New Haven and London.
- Tyler, Tom R.; Lind, E. Allan (1992). A Relational Model of Authority in Group, *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 25, Academic Press Inc., p. 115-191.
- Tyler, Tom R.; Fagan, Jeffrey (2008). Legitimacy and Cooperation: Why Do People Help the Police Fight Crime in Their Communities?, *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 6, p. 231-275.
- Tyler, Tom R. (2009). Legitimacy and Criminal Justice: The Benefits of Self-Regulation, *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 7, p. 307-359.
- Veenema, Alexa H. (2009). Early life stress, the development of aggression and neuroendocrine and neurobiological correlates: What can we learn from animal models?, *Frontiers in Neuroendocrinology*, vol. 30, Elsevier, p. 497–518.

- Voltaire (1736). *Traité de métaphysique*, publicat prima dată în *Ouvres complètes de Voltaire*, vol. 32, Imprimerie de la Société Littéraire-Typographique, Paris, 1784. În română: *Tratat de metafizică*, traducere de Sergiu Dan, *Voltaire, Opere alese*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- Waal, B. M. Frans de; Lanting, Frans (1997). *Bonobo: The Forgotten Ape*, University of California Press, Berkeley.
- Warren, Josiah (1852). *Equitable Commerce: A New Development of Principles as Substitutes for Laws and Governments, for the Harmonious Adjustment and Regulation of the Pecuniary, Intellectual, and Moral Intercourse of Mankind, Proposed as Elements of New Society*, Fowlers and Wells, New York. În maghiară: *Az új társadalom elemei, Anarchizmus*, traducere de Pap Mária, Századvég Kiadó, Budapest, 1991, p. 137-145.
- Weber, Max (1919). *Politik als Beruf*, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig.
- Weber, Max (1922). *Wirtschaft und Gesellschaft*, Mohr, Tübingen.
- Wiles, Ellen (2007). Headscarves, Human Rights, and Harmonious Multicultural Society: Implications of the French Ban for Interpretations of Equality, *Law & Society Review*, vol. 41, nr. 3, p. 699-736.
- Wilson, Elizabeth (1992). *The Sphinx in the City: Urban Life, the Control of Disorder, and Women*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Wilson, Margo; Daly, Martin (1985). Competitiveness, risk taking, and violence: the young male syndrome, *Ethology and Sociobiology*, vol. 6 nr. 1, p. 59-73.
- Zimbardo, Philip (1969). The Human Choice: Individuation, Reason, and Order versus Deindividuation, Impulse, and Chaos, William J. Arnold, David Levine (red.), *Nebraska Symposium on Motivation*, University of Nebraska Press, Lincoln, p. 237-307.
- Administrația Națională a Penitenciarelor: **Raport de activitate pe anul 2007**, www.anp-just.ro
- Administrația Națională a Penitenciarelor: **Raport de activitate pe anul 2008**, www.anp-just.ro
- Administrația Națională a Penitenciarelor: **Raport de activitate pe anul 2009**, www.anp-just.ro

- Administrația Națională a Penitenciarelor: *Raport de activitate pe anul 2010*,
www.anp-just.ro
- Administrația Națională a Penitenciarelor: *Raport de activitate pe anul 2011*,
www.anp-just.ro
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2005*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2006*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2007*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2008*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2009*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2010*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Consiliul Superior al Magistraturii: *Raport privind starea justiției, 2011*,
www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=91
- Inspectoratul General de Poliție, *Statistica principalelor activități desfășurate de poliție în perioada 2004-2011*, www.politiaromana.ro
- Institutul Național de Statistică: *Recensământul populației și al locuințelor, 18-27 martie 2002*, www.insse.ro
- Institutul Național de Statistică (2011). *Recensământul populației și al locuințelor, 20-31 octombrie 2011*. <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>
- Ministerul Afacerilor Externe, *Condiții de călătorie*, www.mae.ro, actualizarea din 2012
- Ministerul Afacerilor Externe, *Condiții de călătorie*, www.mae.ro, actualizarea din 2012
- GALLUP: *Percepții și atitudini ale populației României față de fenomenul de discriminare*, iulie 2008, [http://www.cncd.org.ro/files/file/Fenomenul discriminarii 2009.pdf](http://www.cncd.org.ro/files/file/Fenomenul%20discriminarii%202009.pdf)
- Institutul Român pentru Evaluare și Strategie: *Percepții și atitudini privind discriminarea*, 2013, [http://www.cncd.org.ro/files/file/Sondaj de opinie CNCD 2013.pdf](http://www.cncd.org.ro/files/file/Sondaj%20de%20opinie%20CNCD%202013.pdf)

Transparency International România: *Ce ar vrea opinia publică să fie legiferat în Codul penal și Codul Civil*, aprilie 2009, http://www.transparency.org.ro/politici_si_studii/studii/masurarea_perceptiei_coduri/OptiunilePubliculuiPeCoduri.pdf

Fundația pentru Cercetări Sociale „Max Weber”, 2006: *Climat interetnic în România în pragul integrării europene*, www.dri.gov.ro/documents/MINORITATI_Nationale.ppt

Eurostat, www.ec.europa.eu/eurostat

National Statistical Institute, Bulgaria, <http://www.nsi.bg>

Czech Statistical Office, <http://vdb.czso.cz>

Official Statistics of Finland, <http://www.stat.fi>

National Institute of Statistics and Economic Studies, France, <http://www.insee.fr/en/default.asp>

Federal Statistical Office, Germania, <https://www.destatis.de>

Italian National Institute of Statistics, <http://www.istat.it/en>

Statistics Netherlands, <http://statline.cbs.nl>

Central Statistical Office, Polonia, http://www.stat.gov.pl/gus/index_ENG_HTML.htm

The Swedish National Council for Crime Prevention, <http://www.bra.se/bra/bra-in-english/home.html>

Sveriges Domstolar, <http://www.domstol.se/Funktioner/English>

Hungarian Central Statistical Office, http://www.ksh.hu/stadat_annual_2_8